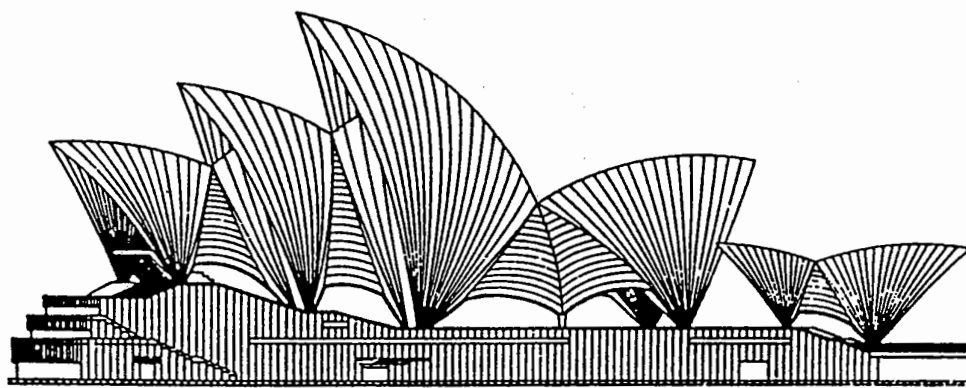
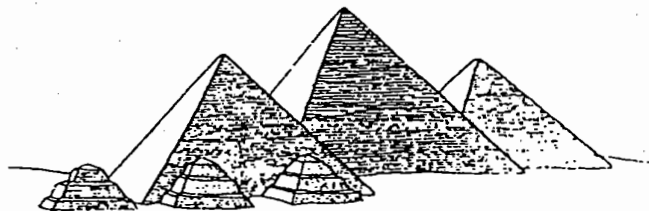

**Tallinna Tehnikaülikool
Ehitiste projekteerimise instituut
Ehitusfüüsika ja arhitektuuri õppetool**

MEELESPEA

**õppeaines
ARHITEKTUURI AJALUGU**

Koostas lektor A. L a n n e s

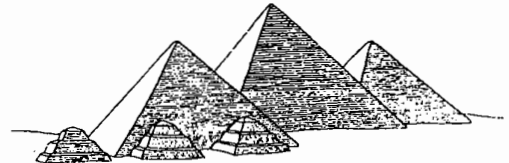
1997

SEITSE MAAILMAIMET

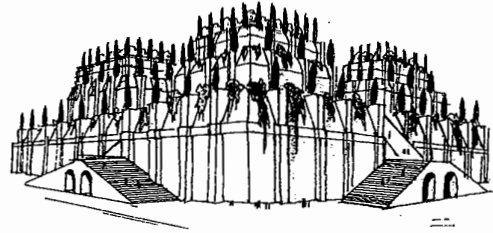
Seitsmeks maailmaimeks peetakse muistseid ehitisi ja kunstiteoseid, mis oma tehnilise ja kunstilise täiuslikkusega hämmastasid ja vaimustasid inimkonda juba sajandeid tagasi. Läbi aegade kõige tuntum seitsme maailmaime loetelu on järgmine:

GIZA PÜRAMIIDID Egiptuscs Kairo ligidal
2600 a. e. Kr.

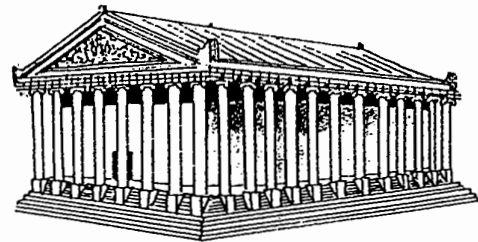
Need kolm püramiidi: Cheopsi (kõige suurem), Chephreni ja Mykerinose püramiidid on ainsad meie päevini säilinud ehitised eelnimetatud loetelust

SEMIRAMISE RIPPPIAD Babülonis
(praeguse Iraagi territooriumil)
6. saj. e. Kr.

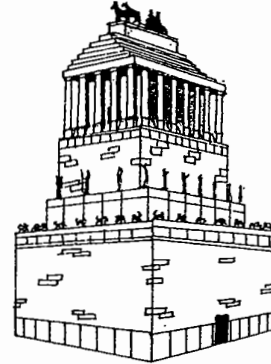
ARTEMISE TEMPEL Efesoses Väike-
Aasias (Efesos oli antiikaja tähtsaimad
kaubalinnu)
6.-5. saj. e. Kr.

ZEUSI KUJU Olümpias Antiik-Kreekas
Peloponnesose poolsaare lääneosas
468-456 a. e. Kr.

HALIKARNASSOSE MAUSOLEUM
Väike-Aasias (praegu Türki sadamalinn
Bodrum) 4. saj. e. Kr.

RHODOSE KOLOSS Rhodose saarel
Väike-Aasia ranniku lähedal
280 a. e. Kr.

PHAROSE TULETORN Egiptuses
Nimetatud ka Aleksandria tuletorniks,
kuna asus Aleksandria lähistel
299-279 a. e. Kr.

ANTIIK-KREEKA ARHITEKTUUR

Antiik-Kreekale on iseloomulik orjanduslik kord, koosnemine paljudest linnriikidest

- poliistest ja see, et valdavalt räägiti kogu riigis kreeka keelt.

Põhilised ehitusmaterjalid:

- toortellis (valmistati nagu Egiptuses)
- looduslik kivi (paas, marmor)
- puit (osati katta avasid 4-4,5 m)

Põhilised ehituskonstruksioonid:

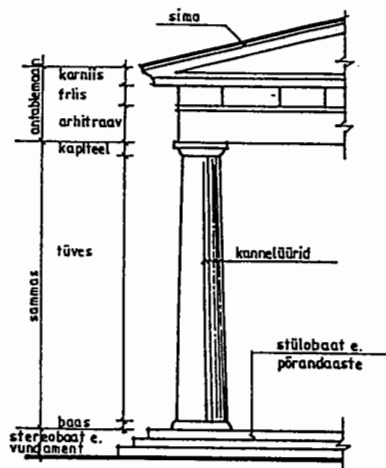
- massiivne lausein
- post-tala süsteem

Tähelepanuväärseks saavutuseks puitkonstruktsioonide kasutamisel olid laevaehtus ja puidust katusefermid.

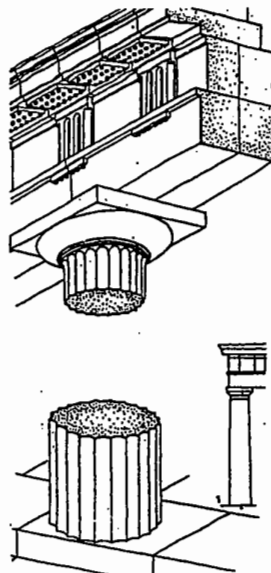
Teatrite jastaadionite rajamisel kasutati ära looduslikud nõlvad ja lohud.

Ehitiste juures kasutati põhiliselt kahte orderit:

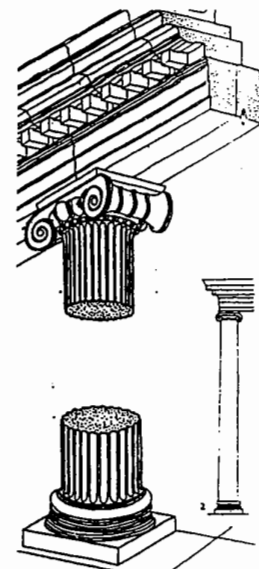
- dooria order
- joonia order

orderi põhielemendid

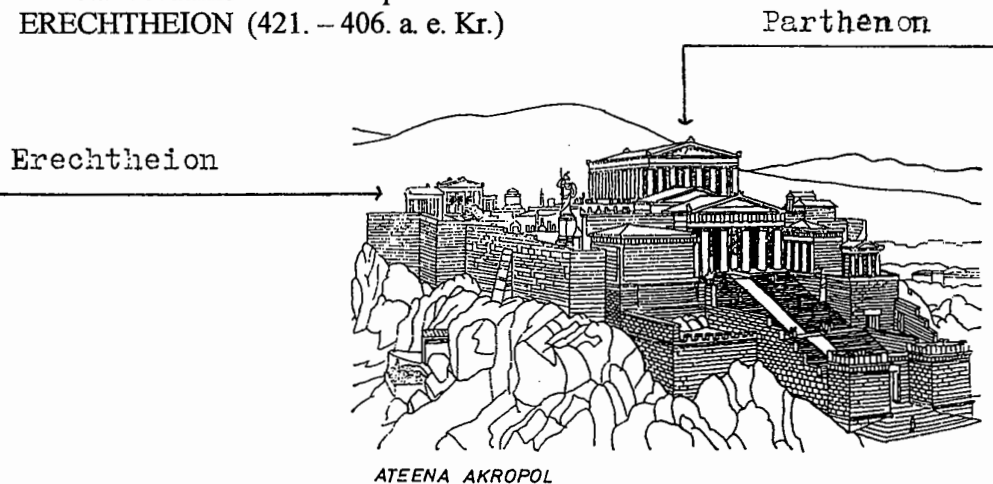
dooria order

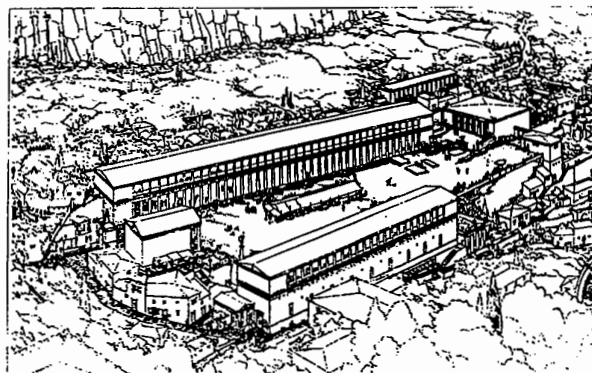
joonia order

Antiik-Kreeka riigi arengus eristatakse nelja põhilist perioodi:

1. HOMEROSE AJAJÄRK 11. – 9. saj. e. Kr.
2. ARHAILINE AJAJÄRK 8. – 6. SAJ. e. Kr.
arenes majandus, kaubandus ja käsitöö. Rajati hulgaliselt linn-riike ja kolooniaid ning hakati ostma orje.
3. KLASSIKALINE AJAJÄRK 5. saj. – 330 a. e. Kr.
linn-riikide e. poliste kõrgeim õitsenguaeg, millede hulgas juhtiv koht kuulub ATEENALE.
Templiehituse arengu tipuks kujuneb Ateena akropol, kus tähtsaim ja suurim tempel oli PARTHENON (438. a. e. Kr.)
Nimetamisväärne on veel tempel ERECHTHEION (421. – 406. a. e. Kr.)

4. HELLENISMI AJAJÄRK 330 – 146 a. e. Kr.
Kreeka ja Idamaade ühiskondliku korra ning kultuuri vastastikune mõju ja põimumine. Linn-riigid asendusid ulatuslikku ala hõlmava riigiga. Linnade heakorrastus saavutas kõrge taseme. Tihti kasutusel ehitustes kahe-realine order.

SÕNASELETUSI

- p o l i s** - linn-riik, Antiik-Kreeka riigivorm
- o r d e r** - templite juures tähendab see mõiste kandvate (sammastik) ja kantavate (talastik) osade arhitektoonilist ja kunstiliselt tasakaalustatud konstruktsioonisüsteemi
- k a p i t e e l** - samba kunstiliselt kujundatud ülemine osa, mis kannab talastikku. On ühtlasi orderi iseloomilikumaid osi
- h e l l e n i s m** - Kreeka ja Idamaade majanduslik – ühiskondliku korra ja kultuuri vastastikune mõju ja põimumine
- a g o r a a** - peaväljak ja turuplats ning rahvakoosolekute pidamise koht Antiik-Kreeka linnades, suurus tavaliselt ca 1,5-2,5 ha
- a k r o p o l** - linnade kindlustatud osa Kreekas (kr. keeles **a k r o p o l i s** – kindlus, ülalinn)

ANTIIK-ROOMA ARHITEKTUUR

Antiik-Rooma oli tohutu suurt territooriumi hõlmav riik, kus elasid mitmeid eri keeli kõnelevad rahvad. Samaselt Kreekale oli riigis orjanduslik kord ja rajati hulgaliselt monumentaalseid ehitisi. Pealinn ROOMA oli miljonilinn. Riigis rajati palju sõjaväelaagreid ja linnu, ehitati kindlusi, silde ja teid, laiendati kaubandust ja meresõitu ning ehitati selle tarvis sadamaid, ladusid jms. Iseloomulik on Kreeka arhitektuuri mõju.

Põhilised ehitusmaterjalid:

- tellis
- looduslik kivi
- nn. "rooma betoon" (segu, kuhu lisati väikesi kive)
- kasutati rauast tõmbe, vardaid, klambreid jne.
- kõrgelt olid arenenud krohv töö

Põhilised ehituskonstruksioonid:

- massiivne lausein ja
- post-tala süsteem, mille juures algul olid eeskujuks Antiik-Kreeka ehitusnäited
- kaar ja kuppel, mis võeti esmakordselt just Antiik-Kreekas kasutusele
-

Antiik-Rooma arhitektuuris kasutati viit orderit:

- toskaana
- rooma-dooria
- rooma-joonia
- korintose (valitsev order)
- komposiitne

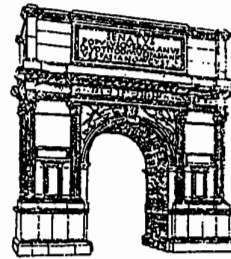
korintose orderi kapiteel

Antiik-Rooma riigi arengus eristatakse kolme perioodi:

1. KUNINGATE AJAJÄRK 753. – 510. a. e. Kr.
kujunes Rooma linn-riik. Arhitektuuris jälgiti etruskide ehitustraditsioone
2. VABARIIGI AJAJÄRK 510. - 30. a. e. Kr.
kujunesid välja põhilised rooma arhitektuuri jooned, kusjuures mõju avaldas Antiik-Kreeka arhitektuur
3. KEISRIRIIGI AJAJÄRK 30. a. e. Kr. – 476. a.
suur orjuse kasv, laialdased röövsõjad, arenes keisririigi kultus ja tema isiku ülistamine kunstis ning monumentaalarhitektuuris
-

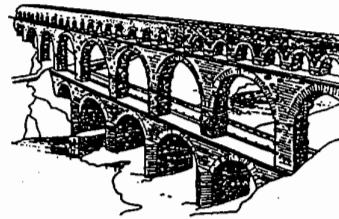
Antiik-Rooma riigile iseloomulikud ehitised:

triumfikaared

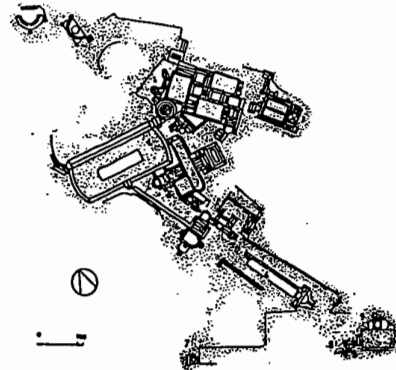
Tituse triumfikaar Roomas. Püstitatud juutide üle saavutatud võidu auks pärast 81. a. e. Kr.

akveduktid

hästi säilinud akvedukt Nîmes'i lähedal Pont-du-Gard, 19. a. e. Kr.

paleed ja villad

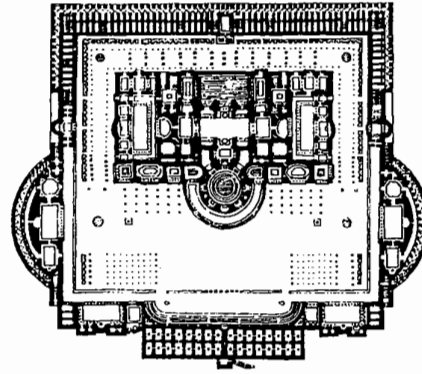
Hadrianuse villa asendiplaan, Rooma 125-135 a. e. Kr.

amfiteatrid ja staadionid

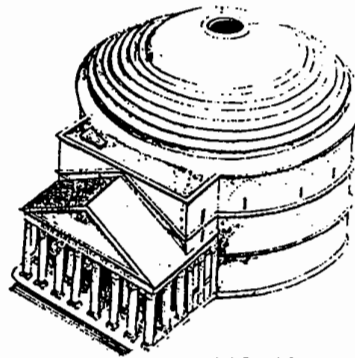
Colosseum Roomas, 80. a. e. Kr.
antiikaja suurim amfiteater, mahutas

termid

Caracalla termide põhiplaan, Rooma
206.-216. a. kogu kompleks u. 12 ha
peahoone (keskel) – 216x112 m

templid

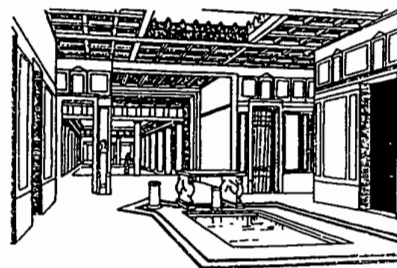
Panteon Roomas, 118.-125. a. kõige
paremini säilinud ja ühtlasi suurim kuppel-
ehitis antiikajast

basiilikad

5 – lööviline basiilika Roomas

aatriumelamu

elamu sisevaade aatriumist sammastega
ümbritsetud aia poole

SÕNASELETUSI

- e t r u s k i d** - kõrge majandus –ning kultuuritasemega Kesk-Itaaliasse sisserännanud teadmata päritoluga rahvas
- a k v e d u k t** - rennikujuline veejuhe, mille abil varustati Rooma riigi linna veega
- a m f i t e a t e r** - vaatamänguehitus, kus pealtvaatajate istmereal asetsevad ellipsikujuliselt ümber ovaalse platsi (areeni)
- t e r m** - antiikaja kumblusasutus
- b a s i i l i k a** - piklik täisnurkne, enamasti mitmelööviline hoone. Algselt arvatavasti roomlaste turu –või kohtuhoone
- f o o r u m** - linna peaväljak, äri –ja poliitiline keskus ning rahva kogunemiskoht
- a a t r i u m e l a m u** - tüüpiline roomlase elamu, milles pearuum (atrium) on ülavalgustusega ja selle all asuva basseiniga

BÜTSANTSI ARHITEKTUUR

4. sajand oli seni ühtse ja võimsa Rooma Impeeriumi lagunemise aeg. Riigi idaprovintse oli juba mõnda aega valitsetud eraldi ja 330. a. viidi riigi pealinn üle Bosporuse kaldale. Linn sai valitseva keisri järgi nime **Konstantinoopol** (praegune Isrtanbul). Tekkis uus riik **Bütsants**, mis oli juba feodaalriik. Riigi nimetus on tulnud Konsantinoopoli antiikaegsest nimest – Byzantium.

Põhilised ehitusmaterjalid:

- tellis
- tahutud kivid

Põhilised ehituskonstruksioonid:

- lausein vaheldumisi kivist ja tellisest
- kaaristu postidel
- kuplid ja võlvid

Eripäraks oli see, et seinu ei krohvitud

Tähtsaim arhitektuurisaavutus oli

HAGIA SOPHIA kirik Konstantinoopolis

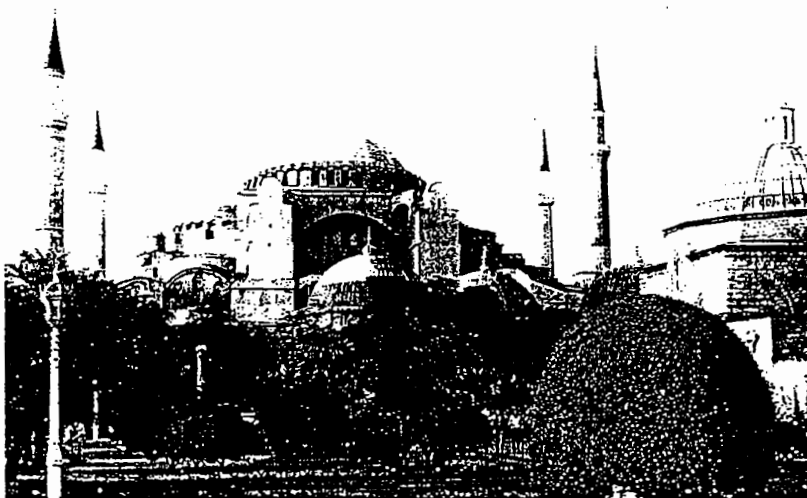
(I. aja sofia) 532-537 a.

Autoriteks olid kreeka arhitektid Anthemios ja Isidoros

peasaali mõõtmed 75x70 m

saali kupli läbimõõt - 32 m

minaretid ehitati kirikule juurde türklaste poolt 1453.a.

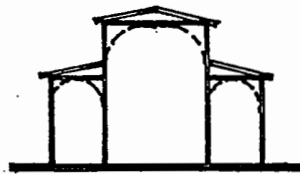
ROMAANI ARHITEKTUUR LÄÄNE-EUROOPAS

Pärast antiikkultuuri hääbumist saab esimeseks iseseisvaks avalduseks romaani kunst. R o m a n i stiil on esimene arhitektuuri stiil, millest räägitakse Lääne-Euroopas feodalismi perioodil. Stiili alguseks peetakse X saj. lõppu ja kestvus eri maades on erisugune (Prantsusmaal XII saj., Saksamaal XIII saj. keskpaigani)

Põhilised ehitusmaterjalid:

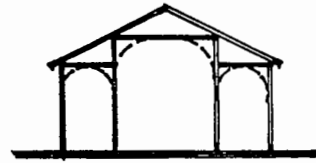
- tellis
- kohalik kivi (paas, graniit jne.)

Ehitati valdavalt kirikuhooned, mille hulgas olid levinumad tüübid:

basiilika

ja

kodakirik

Romaani stiili põhitunnused on:

- raskepärane monumentaalsus
- paksud seinad
- aknad kitsad ja ümargaarelised
- rohkesti torne
- lääneportaale rikkalikult kaunistatud

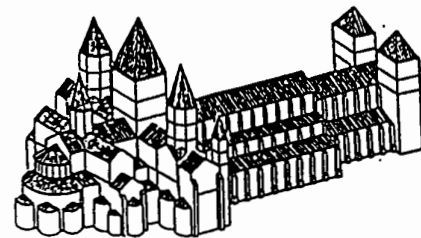
kuupkapiteel

Sammastel valdavalt kasutusel k u u p k a p i t e e l

Ehitusnäiteid eri maadest:

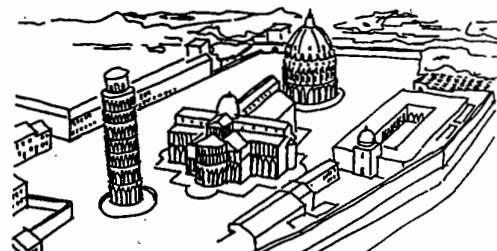
PRANTSUSMAA

Cluny (I. klüni) kloostri kirik 1088 – 1220 a.
5 – lööviline basiilika, ühtlasi suurim romaani stiilis kirik (säilinud osaliselt)

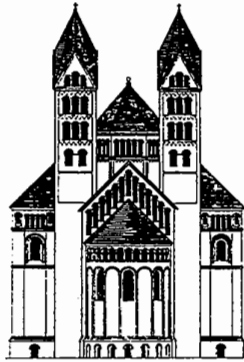
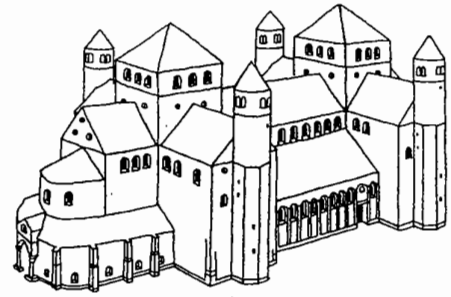

ITAALIA

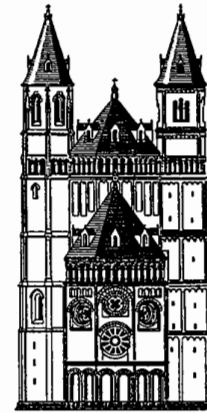
Pisa toomkirik 1063 – 1174 a.
ja kampaniil 1174 – 1350 a.
Itaalia kirikutele on omane dekoratiivne välisviimistlus ja eraldiseisev kellatorn

SAKSAMAA
Püha Michaeli kirik Hildesheimis 1000 – 1033 a.
Hävis peaaegu täielikult II Maailmasõja ajal,
osaliselt taastatud

Speyeri toomkirik, alust. 1030 a.

Wormsi kirik XII saj.

Speyeri, Mainzi ja Wormsi kirikuid peetakse romaani arhitektuuri tippsaavutusteks Saksamaal.

SÕNASELETUSI

- romaani stiil** - nimetus on tulnud sellest, et kasutati vanade roomlaste ehitusnäiteid ja -võtteid ning stiil oli enamkasutusel romaani rahvaste juures (Itaalia, Prantsusmaa, Hispaania, Rumeenia)
- portaal** - ehitise kunstiliselt kujundatud sissepääs
- kampaniil** - hoonest eraldiseisev kellatorn

GOOTI ARHITEKTUUR LÄÄNE-EUROOPAS

XI saj. lõpul hakkab Lääne-Euroopas jõudsalt arenema kaubandus ja käsitöö, ehitustegevus väljub kiriku eestkoste alt. Suurim saavutus oli **gooti kunst**, mis tekkis XII saj. algul Prantsusmaal. Gootika jäi valitsevaks stiiliks Lääne-Euroopa maades (v a Itaalia) kuni XVI sajandini.

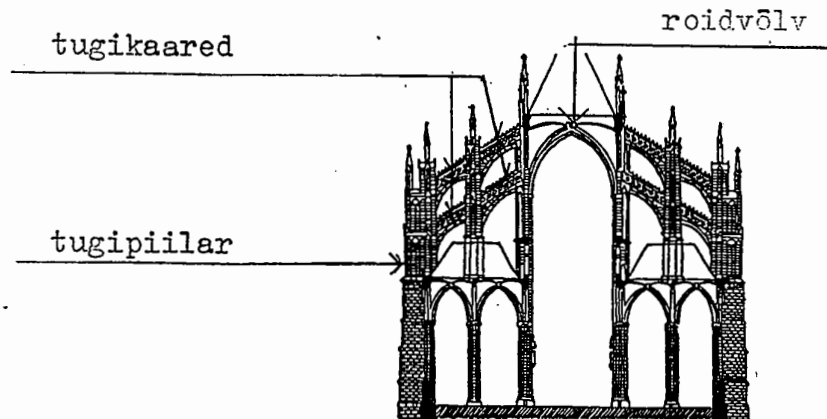
Põhilised ehitusmaterjalid:

- tellis
- kohalik kivi

Gooti sakraalehitised on enamasti kõrge kesklöövi ja madalamate külglöövidega basiilikad ning stiili põhitunnused on:

- pürgimine kõrgusesse
- aknad teravakaarelised
- lisandus roosaken (asub peasissepääsu kohal)
- rikkalikult kaunistatud lääneportaalid
- 1-2 torni

Gooti arhitektuuris võeti kasutusele rida uusi konstruktsioonelemente ja esmakordselt kasutati ehitamise juures projekti.

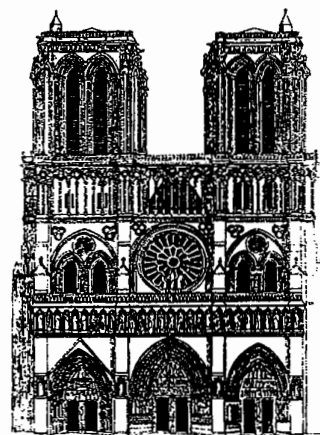
Ehitusnäiteid eri maadest:

PRANTSUSMAA

Notre-Dame'i katedraal Pariisis 1163 – 1320 a.

5-lööviline basiilika, kuulsaim gooti kirik

Prantsusmaal

ITAALIA

Firenze toomkirik 1296 – 1462 a.

3 –lööviline basiilika

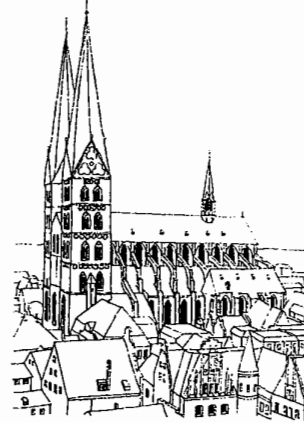
Itaalias kujundati gooti stiil omamoodi ümber
(kesklöövid madalad ja laiad, kasutusel väikesed
ja ümarad aknad)

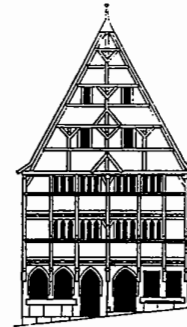
SAKSAMAA

Lüübecki Maarja kirik 1251 – 1330 a.

Saksa tellisarhitektuuri näide, eeskuju paljudele
hilisematele kiriukutele Põhja-Saksamaal,
Skandinaavias ja Baltikumis

Saksamaalt sai alguse ka v a h v ä r k konstruktsioon,
mis on iseloomulik gootiaegsetele elamutele ja teistele
hoonetele mitmetes maades

SÕNASELETUSI

gooti stiil	-	romaani stiilile järgnev stiiliperiood, mis sai oma nime idagermaani hõimu gootide järgi
sakraalehitis	-	usukultuslik ehitis (kirik, klooster, kabel jne.)
katedraal	-	peakirik, piiskopikirik, mille juures asus toomkapiitel (vaimulike nõukogu)
toomkirik	-	sama
vahvärk	-	puidust seinakonstruktsioon kandva palksõrestiku ning tellistest või savist täitega, kusjuures sõrestik jäetakse enamasti nähtavale. Kasutusel kuni XX sajandini

RENESSANSARHITEKTUUR LÄÄNE-EUROOPAS

Alates XV sajandist hakkasid järk-järgult arenema kapitalistlikud suhted ja suurenes kodanluse majanduslik - ning poliitiline mõju (eeskätt Põhja -ja Kesk-Itaalia kaubalinnades). Itaalia arhitektid jätaavad gooti vormid lõplikult ja toetuvad antiikmaailma eeskujudele.

Renessanssarhitektuurile iseloomulikud tunnused:

- gootika vertikaalsus asendub horisontaalsusega
- teravkaare asemel võetakse uuesti kasutusele ümarkaar
- seinapindade liigendamine avaramate akende ja sammastega
- seinad koosnevad kahest sõltumatust kihist: konstruktiivne (kivi, tellis) ja viimistluskiht
- tüüpiline on sümmeetriline sammastõuedega palee (tüüpiline Itaalias)

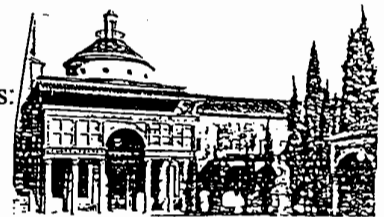
Renessanssarhitektuuri raskuspunkt on lossiehitusel. Kirikuarhitektuuris on eelistatud kupliga tsentraalehitis.

Ehitusnäiteid eri maadest:

ITAALIA

Renessanssarhitektuur Itaalias jagatakse kaheks perioodiks:

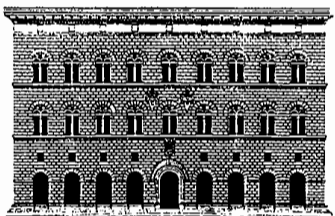
vararenessanss (keskus Firenze) - XV saj.
tuntuim meister Filippo Brunelleschi
(l.Brunelleski) 1377-1446

Pazzi kabel Firenze 1430-1443
arh. F.Brunelleschi

Enamlevinud ehitist tüübid:

- **palazzo**, millele on iseloomulik rõhutatud horisontaalsus, vahe -ja peakarniis, lame katus, ukse -ja aknaavad kaunistatud
- **villa**, mille juures rõhutatakse maalilisust ja toredust

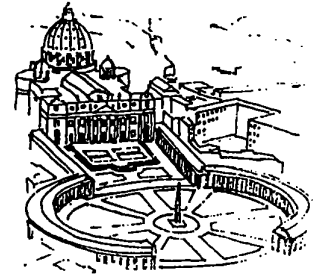
Palazzo

Villa Rotonda Vicenza lähedal
1567-1591 arh. A.Palladio

kõrgrenessanss (keskused Rooma ja Veneetsia) - XVI saj.
tuntuim meister Donato Bramante 1444-1514

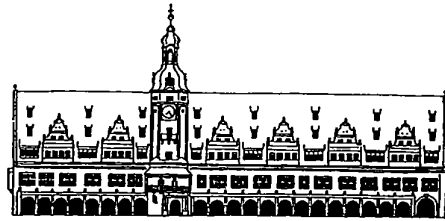
Kuulsaim selle perioodi ehitis on Vatikani Peetri kirik
Roomas 1506 – 1590
arh. D.-Bramante, kupli autor Michelangelo (I.mikelanzelo)
ja see on ühtlasi ka tema kuulsaim arhitektitöö
Hoone kõrgus 132,5 m, kupli läbimõõt 42 m

PRANTSUSMAA

Louvre'i lossiansambli algusjärg Pariisis, alust. 1546 a.
arh. P.Lescot (I.lesko). Järgiti Itaalia renessanssarhitektuuri

SAKSAMAA
Leipzigi vana raekoda 1556 a.
arh. H.Lotter

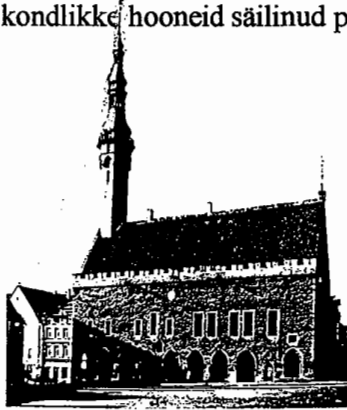

SÕNASELETUSI

- renessanss** - pr.k. renaissance – taassünd
keskaja lõpul enamikus Lääne- ja Kesk-Euroopa
maades toimunud vaimne ja kultuuriline murrang
mille iseloomulikud jooned on ilmalikkus,
humanism ja antiikkultuuri juurde naasmine
- humanism** -filosoofiline maailmavaade, mis peab kõrgeimaks
väärtuseks isiksust ja tekkis võitluses religioonist
vabanemise eest
- palazzo** - l. palatso – it.k. palee, levinum linnaehitise tüüp
XV-XVI saj. Itaalias
- villa** - levinum elamu tüüp Itaalias, mida ehitati linnast
väljapoole
- tsentraalehitis** - keskse püstteljega sümmeetriline ringi,-ellipsi –
või korrapärase hulknurga kujulise põhiplaaniga hoone, mida tavaliselt katab kuppel

3) ühiskondlikud hooned,

nagu raekojad, gildihooned, haiglad, väekojad jne. Eestis on gooti perioodi ühiskondlikke hooned säilinud peamiselt Tallinnas

Tallinna raekoda XIV-XV saj.
ainus säilinud keskaegne raekoda Baltikumis

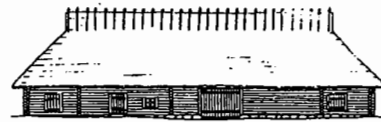
Suurgildi hoone Tallinnas
1407-1417

4) elamud

suhteliselt hästi on säilinud keskaegsed elamud Tallinnas (esimesed teated XIV saj. –ist), mis paiknesid tihedalt üksteise kõrval viiluga vastu tänavat. Elamu taha jäi hoov, kuhu pääses kangialuse või eeskoja kaudu. Krundid olid 8-12 m laiad, kusjuures kruntide pikkus ületas tihti laiuse mitmekordselt. Elamutüübiks maal oli rehielamu, mis oli levinum elamutüüp meie aladel XIII-XIX saj. Korstnad rehielamutele ilmusid alles XIX sajandil.

linnaelamud "kolm õde" Tallinnas
Pikal tänaval

maaelamu – rehielamu

RENESSANSSARHITEKTUUR EESTIS

Renessanssperiood ei ole Eestis eriti viljakas. Selle põhjuseks olid kurnavad sõjad: Liivi sõda 1558-1583 ja sõda Poola-Rootsi vahel 1600-1629. Ehitustegevuse pearõhk oli suunatud sõja tarbeks tegemistele.

Vanimaks teadaolevaks renessanss-stiilis ehitiseks oli Tallinna vaekoda asukohaga praegusel Raekoja platsil (ehit. 1554 a., hävinud 1944 a.)

Mustapeade vennaskonna maja fassaad
Tallinnas, Pikk tänav 26, 1597 a.
Silmapaistev säilinud renessanssarhitek-
tuuri näide

Fassaadi kujundaja oli meister A. Passer
Hollandist

tähelepanuvääriv on

- avade sümmeetriline paigutus
- uudne viilukujundus
- raidkiviportaal

BAROKKARHITEKTUUR LÄÄNE – EUROOPAS

Barokk-kunst on otseselt välja kasvanud renessansskunstist. Barokkarhitektuur sai alguse Itaalias (keskus Rooma) ja levis Lääne-Euroopas XVII-XVIII sajandil. Barokkarhitektuuris ei võeta kasutusele uusi elemente. Enamik barokkstiili motiividest pärineb renessanssist.

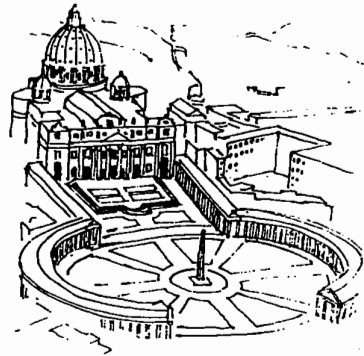
Barokkarhitektuurile iseloomulikud tunnused on:

- suurema mõjukuse taotlemine
- kõverad ja lainetavad jooned
- valguse ja varju mäng fassaadidel
- fassaadidel on kasutusel risaliidid, pilastrid, nissid, petikaknad, skulptuurid ja dekoratiivdetailid
- rahutus ja teatraalne efektsus
- pandi rõhku ruumide otstarbekale planeeringule ja siseruumide mugavusele

Ehitusnäiteid eri maadest:

ITAALIA

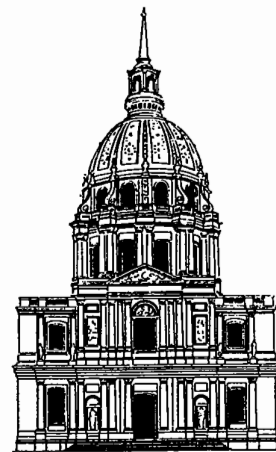
varabaroki tuntuim viljeleja oli
arh. Carlo Maderna (1556-1629)
kõrgbaroki tuntuim viljeleja oli
Lorenzo Bernini (1599-1680)

Peetri kiriku esine väljak koos kolonnaadiga
Vatikanis Roomas 1656-1667
L. Bernini

PRANTSUSMAA

baroki areng Prantsusmaal omab
tugevat klassitsistlikku alatooni
Tuntuim barokkehitis on Versaille'i loss
Pariisi lähistel

Invaliidide kirik Pariisis 1679-1706
arh. J. Hardouin-Mansart (1646-1708)
autori viimane ja harmooniliseim töö

SAKSAMAA

kirikliku arhitektuuri eeskujud võetakse Itaaliast, lossiarhitektuuri eeskujud Prantsusmaalt. Tähtsamaid kunstikeskusi oli Dresden, kus asub ka Saksamaa barokk-kunsti pärl – **Zwinger**, 1710-1722

Zwingeri kroonitorn
arh. M. D. Pöppelmann

1719

SÕNASELETUSI

barokk

- oli algselt juveliirkunsti termin (port barroco – korrapäratu pool-ümmargune pärl) ja sai tollase XVIII saj. arhitektuuri pilkenime-tuseks

risaliit

- it. k. risalto – eend, eenduv fassaadiosa

pilaster

- lame püstine seinacend, millel on harilikult baas, tüves ja kapiteel ning mida võivad kaunistada kannelüürid

petikaken

- akna kuju jäljendav lame ehisorv

BAROKKARHITEKTUUR EESTIS

Eestisse jõudis barokkstiil XVII saj. keskel ja siin kodunes kainem klassitsistliku ilmega barokkarhitektuuri suund, mis oli välja kujunenud Hollandis, Põhja-Saksamaal ja Skandinaavias. Vaatamata sõdadele (Rootsi-Vene sõda 1656-1661 Põhjasõda 1700-1721) on barokiajastui Eestis võrdlemisi produktiivne ning see jagatakse **kahte perioodi**:

1) kuni Põhjasõjani (1640-1700)

- mitmed kirikud saavad baroksed tornikiivrid (Toomkirik, Niguliste kirik, Pühavaimu kirik)
- selle perioodi ehitustest on suhteliselt hästi säilinud paleetüüpi linnaelamu Pikk tn. 28 (praegune Rootsi saatkond)
- intensiivne ehitustegevus toimus Narvas, kus kahjuks barokkstiilis ehitisi on säilinud tänu viimase sõja purustustele väga vähe
- ehitati ümber ja kindlustati bastione Pärnus, kus tänaseni on säilinud Tallinna värav

elumaja portaal Narvas
(sõjas hävinud)

elamud Narvas Raekoja
väljaku ääres (sõjas hävinud)

Tallinna värav Pärnus XVII saj.

Elisabethi kirik Pärnus

2) aastani 1780

- Eesti ja Liivimaa ühendati lõplikult Venemaaga 1710.a.
- 1714.a. omandas Peeter I Kadriorus maa, kuhu ehitati algul elumaja (praegu Peeter I majamuuseum) ja kõrvalhooned ning seejärel loss. Kadrioru lossiansambel esindab Prantsusmaal väljakujunenud ja Euroopas laialt levinenud barokklossi lihtsustatud tüüpi
- intensiivistub mõisahoone ehitamine

Kadrioru loss Tallinnas 1718-1723
arh. Niccolo Michetti, kes oli
Peeter I õuearhitekt

Palmse mõisahoone Lahe-
maal XVIII saj.

KLASSITSISTLIK ARHITEKTUUR LÄÄNE –EUROOPAS

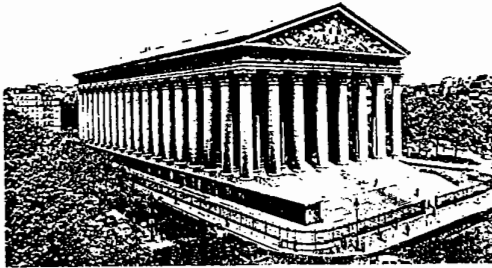
XVII-XVIII sajandil ei pääsenud barokne suund arhitektuuris ainuvalitsema ja selle kõrval esines kogu aeg klassitsistlik kõrvalvool. Alguse sai klassitsistlik stiil Prantsusmaal, kus see tekkis reaktsioonina barokk-kunsti rahutusele. Ajastut iseloomustab tärkav huvi antiikkunsti vastu.

Klassitsistlikule arhitektuurile iseloomulikud tunnused:

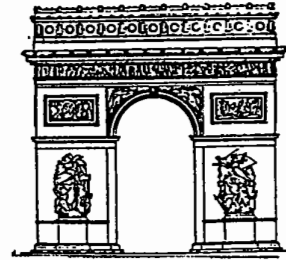
- rangemad ja lihtsamad vormid
- pööratakse tähelepanu ilule ja monumentaalsele fassaadile, kusjuures ruumide otstarbekas planeerimine on teisejärguline
- eeskujud võetakse antiikarhitektuurist

Ehitusnäiteid eri maadest:

PRANTSUSMAA

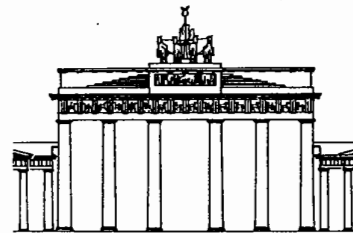
Madeleine'i kirik Pariisis 1806-1842
arh. B.Vignon (l.vinjoo(n))

Tähe triumfikaar Pariisis 1806-1837
arh. J.F.Chalgrin (l. salgrää(n))

Vana Muuseum Berliinis 1824-1830
arh. C.Fr.Schinkel

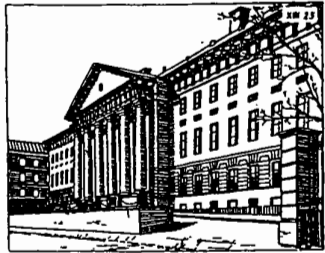

Brandenburgi väravad Berliinis
1788-1791
arh. K.G.Langshaus

KLASSITSISTLIK ARHITEKTUUR EESTIS

Klassitsism levis Eestis XVIII saj. lõpust kuni XIX saj. keskpaigani. Ajastu oli siin küllaltki produktiivne ja kõige intensiivsem ehitustegevus toimus Tartus, kus asub ka silmapaistvaim klassitsistliku arhitektuuri näide Eestis – **Tartu Ülikooli peahoone**

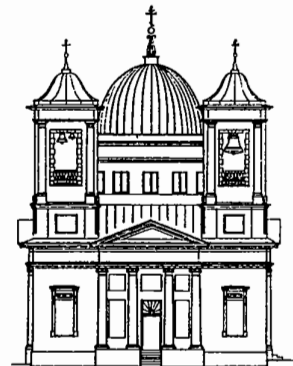
- 1775.a. algasid ettevalmistused Tartu Kivisilla ehitamiseks
- Tallinnas ja selle ümbruse mõisates töötas arhitekt Carl Ludwig Engel, kes oli ühtlasi ka Tallinna linnaarhitekt aastatel 1809-1815
- jätkus mõisahoone ehitus
- Eesti arhitektuuripilti ilmuvad postijaamad, sissesõiduhoovid ja tee-äärsed kõrtsid

Tartu ülikooli peahoone
1803-1809 arh. J.W. Krause

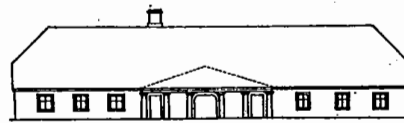
aadlielamu Kohtu tn.2
Tallinnas arh. C. L. Engel

Nikolai Imetegija
kirik Tallinnas Vene tn.

Kolga mõisahoone

Audru kõrtsihoone

Ennem II Maailmasõda oli Eestis kolm arhitektuuri seisukohast tähelepanuväärset linna:

KLASSITSISTLIK TARTU
BAROKNE NARVA
GOOTI STILIS TALLINN

XIX SAJ. ARHITEKTUUR

Ehitustehnika arengule ja uute konstruktsioonide tekkele andsid tugeva tõuke XVIII saj. lõpu tehniline revolutsioon ja tööstuslik murrang.

XIX sajandit nimetatakse tihti ka raua ja terase sajandiks. Esimese metallsilla projekt valmis juba 1755.a. kuid veel ei osatud vajaminevaid metallist konstruktsioone valmistada ja sild jäi ehitamata.

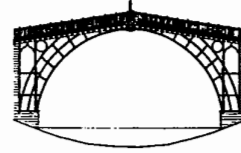
Esimene malmist sild ehitati Inglismaal Coalbrookdale`is 1781.a.

Autoriks ins. Abraham Darby

sille 30,5 m

kõrgus 12,8 m

praegu kasutusel jalakäijate sillana

Coalbrookdale`i sild

Esimene mitmekorruseline teraskarkassiga hoone ehitati aastatel 1883-1885

Chicagos, USA –s

arh. William Le Baron Jenney

algsest 9-korruselise hoone, hiljem lisati

veel kaks korrust

lammutati 1931.a.

Home Insurance Building
Chicagos

Eriti soodustasid metallkonstruktsioonide arengut XIX saj. lõpul korraldatud esimesed maailmanäitused

1851.a. maailmanäituseks Londonis ehitati esimene industriaalne suurehitis –

-**Kristallpalee**, mille autoriks oli tolelaegne

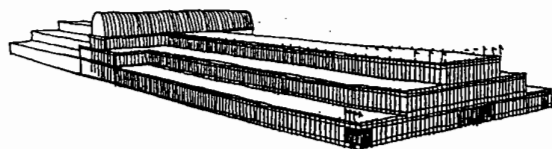
tuntud insener Joseph Paxton

hoone pikkus 564 m

hoone laius 124,5 m

ehituslune pind 72000 m

hävis tulekahjus 1936.a.

Kristallpalee Londonis

1889.a. maailmanäituseks Pariisis püstitati

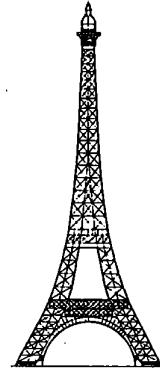
Eiffeli torn

autoriks ins. Gustave Alexandre Eiffel, kelle

järgi sai torn ka oma nime

kõrgus 300 m (koos raadio – ja teleantennidega
320 m)

vaateplatvormid on kõrgustel 75, 160 ja 276 m
torni kaal 7000 t

Eiffeli torn Pariisis

XIX saj. lõpul ilmus lisaks metallkonstruktsioonidele veel üks uus ehitusmaterjal –
raudbetoon. Esmakordselt patenteeris alates 1867.a. raudbetoontooteid prantsuse
aednik Joseph Monier.

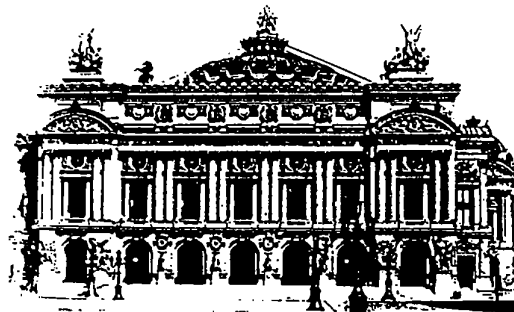
Arhitektuuris valitses suur otsingute periood ja seetõttu esines ehituses mitmeid
suundi, milledest küll ükski ei jäänud kauaks püsima:

- **historitsism**
ajalooliste stiilide matkimine
XIX saj. 2. poole arhitektuuris

Londoni Parlamendihoone 1837-1857
arh. Ch. Barry
pseudogootika näide

- **eklektika**
erinevate ajalooliste stiilide
mehaaniline ja põhimõttetu
liitmine

Suur Ooper Pariisis 1861-1875
arh. Ch. Garnier
peetakse õnnestunud eklektika näiteks

SÕNASELETUSI

industriaalne - tööstuslik

pseudo - eba, vale (kr. k. pseudos – vale)

XIX SAJANDI ARHITEKTUUR EESTIS

XIX saj. teine pool tähistab kapitalistliku sotsiaalmajandusliku korra võidulepääsu Eestis. 1870. a. anti käiku **Paldiski – Tallinn – Peterburi raudtee**, mis andis tugeva tõuke eeskätt Tallinna arengule. 1857. a. kustutati Tallinn kindlustatud linnade nimekirjast ning bastionide ja täidetud vallikraavide asemele hakati rajama haljasalaid ja väljakuid. Jätkus keskaegsete hoonete ümberehitamine ja uute hoonete püstitamine. Seni ainuvalitsenud klassitsism oli ka Eestis oma aja ära elanud ja nagu Euroopaski hakkas siin arhitektuuris levima suund - **historitsism**, mis kestis kuni

järgmise

sajandi 20 –ndate aastateni.

Kõige enam esineb sel perioodil romaani -ja gooti arhitektuurist laenatud vorme, vähem ka teiste ajalooliste stiilide matkimist.

Kaarli kirik Tallinnas 1870-1882
arh. O.P.Hippius ja R.Bernhard
historitsismi näide, romaani-gooti
sugemetega

Alatskivi mõisahoone 1876-1882
kavandatud Sotimaal asuva
Balmorali lossi eeskujul

Endine Rüütelkonna hoone Tallinnas Toompeal 1846-1848
pseudorenessanss ehitis

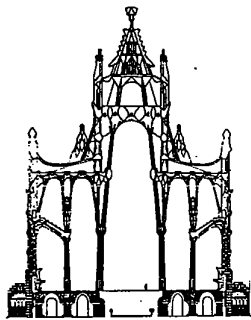
JUUGENDSTIIL LÄÄNE-EUROOPAS

Juugendstiil tekkis Saksamaal XIX saj. lõpul reaktsioonina ajalooliste stiilide matkimise ja USA –s hoogustunud ehituse tööstusliku suuna vastu. Nimetus on tulnud 1896. a. Münchenis asutatud ajakirja “Jugend” järgi.

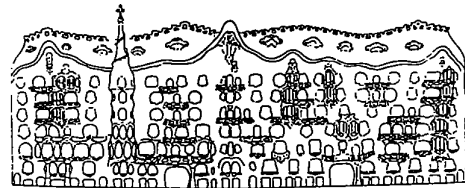
Juugendstiilile iseloomulikud tunnused:

- tunduvalt vabam kompositsioon
- pööratakse tähelepanu ruumide ja ruumigruppide omavahelisele seosele, nende mugavusele ja valgustatusele
- kasutatakse valdavalt looduslikke ehitusmaterjale
- rõhutatakse uudseid dekoratiivseid motiive ja ornamente
- algstaadiumis asendab juugend kõik seni arhitektuuris tuntud seaduspärasused väljamõeldud vormide ja dekooriga

Silmapaistvaim ja omapärane juugendstiili viljeleja oli hispaania arhitekt **Antoni Gaudi** (1852-1926), kes kasutas oma töödes nii raudbetooni, metalli, klaasi, kui ka värvilist keraamikat, puitu ja teisi materjale. Tema tuntumad tööd asuvad Barcelonas.

Sagrada Familia kiriku lõige 1883-1926
arh. A.Gaudi (kirik tänapäevani lõpetamata)

Maja Mila Barcelonas 1906-1910
arh. A. Gaudi peetakse kõige kummalisemaks elamuks Euroopas

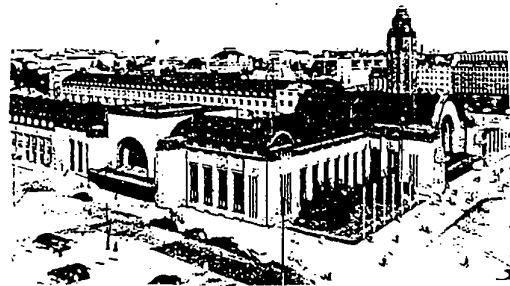
Juugendstiili tuntumad viljelejad naabermaal Soomes olid arhitektid

Eliel Saarinen (1873-1950)

Armas Lindgren (1874-1929)

Herman Gesellius (1874-1916)

Lars Sonck (1870-1956)

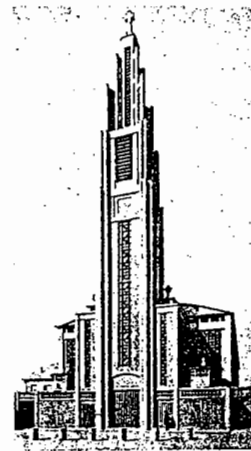

Helsingi raudteejaam 1910-1914
arh. E.Saarinen

Kõrvuti suhteliselt vaba ja ekspressiivsete vormidega juugendstiiliga levis ka märksa asjalikum raudbetooni kasutamine arhitektuuris.

Selle suuna esindajaks ja propageerijaks oli prantsuse arhitekt **Auguste Perret** (1874-1954). A. Perret oli arhitekt, kelle büroos tegid oma esimesed arhitektuurialased katsetused mitmed hilisemad kuulsad arhitektid (näit. Le Corbusier). A. Perret oli ka esimese 1903. a. Pariisis ehitatud r/betoonist karkassiga elumaja autor.

Õnnestunud tööks peetakse tema projekteeritud r/betoonist karkassiga kirikut Le Raincy's

Kirik Le Raincy's 1922-1923
arh. A. Perret

Sajandi hall Breslaus (praegune Wroclav)
arh. **Max Berg** 1911-1913
(hävis II Maailmasõjas)
Näide sellest, et raudbetooni kui ehitusmaterjali saab edukalt kasutada ka ehitise esteetilise külje kujundamisel

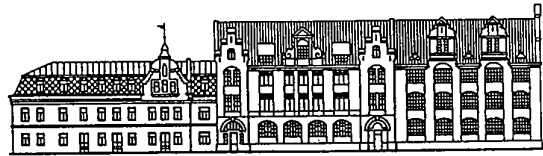

Elektrifirma AEG turbiinivabriku
masinahall Berliinis 1908-1909
arh. **Peter Behrens**
Saksa arhitekt P. Behrens oli üks esimesi tööstushoonete arhitektuuriga tegelejaid

JUUGENDSTIIL EESTIS

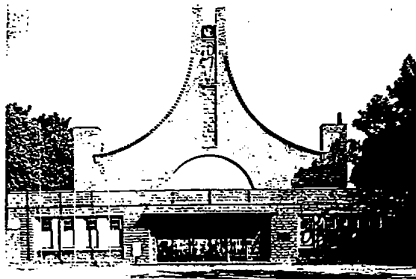
Eestisse jõudis juugendstiil läbi Riia Saksamaalt. Ka Eestis otsisid juugendstiili viljelejad-arkhitektid uusi vorme vastukaaliks seni kasutusel olnud historitsismile. eesti juugendarhitektuuris eristatakse kahte tendentsi:

- 1) **ornamentaalne juugend**, mille üks esindajaid oli baltisaksa arhitekt **Jacques Rosenbaum** (1878-1943). Tema projekteeritud on mitmed hooned Tallinnas nagu Draakoni galerii Pikal tänaval, elamu Roosikrantsi tn. 15, hoone Maakri tn. 19/21 jt.

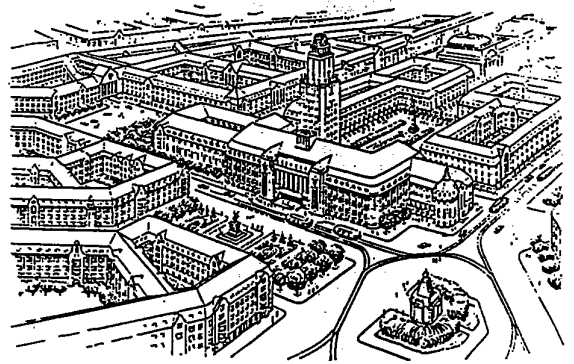

hoone Maakri tn. 19/21
arh. J.Rosenbaum

- 2) **konstruktiivne juugend**, mille viljelejateks olid soome arhitektid **H.Gesellius, A. Lindgren ja E. Saarinen**

Endine Lutheri vabriku töölis-
söökla-rahvamaja 1904-1905
Vana-Lõuna tn. 37 Tallinnas
arh. -id H.Gesellius, A. Lindgren
ja E. Saarinen

Tallinna kesklinn arh.E. Saarineni
projekti järgi 1913

Samal ajal soomlastest ja sakslastest arhitektidega töötasid Tallinnas ka kaks nimekat juugendstiili viljelejat-arhitekti Peterburist

Nikolai Vassiljev (1875-1930 ?) ja
Alcksci Bubõr (1875-1919)

Nende kahe arhitekti tuntumad tööd on endise vabrikuomaniku Lutheri villa Tallinnas Pärnu mnt. 67 ja Eesti Draamateatri (endine Tallinna Saksa teater) hoone Pärnu mnt.5

Eesti Draamateater Pärnu mnt.5
1909-1910

Juugendstiiliga on seotud ka esimeste eestlastest kutseliste arhitektide tegevus. Need arhitektid olid **Georg Hellat** (1870-1943), **Karl Burman** (1882-1965) ja **Artur Perna** (1881-1940)

Arhitektid K.Burman ja A.Perna asutasid 1913. a. soome arhitektide eeskujul esimese arhitektuuribüroo Tallinnas. K.Burman oli ka väga andekas kunstnik ja eksponeeris tihti näitustel koos nii oma akvarelle kui ka projekte. K.Burman oskas hästi "istutada" oma linnamaju tänavaseina ja on projekteerinud hulgaliselt eramuid mitmele poole Eestis.

Arh. A.Perna omandas erihariduse Riia Polütehnilises Instituudis ja töötas hiljem Tallinna Tehnikumis arhitektuuriosakonna juhatajana ning projekteerimise õppejõuna.

elamu Oru tn 4 Tallinnas
arh. G.Hellat 1928

A.Nevski katedraali ümber-
ehituse projekt 1924
arh. K.Burman

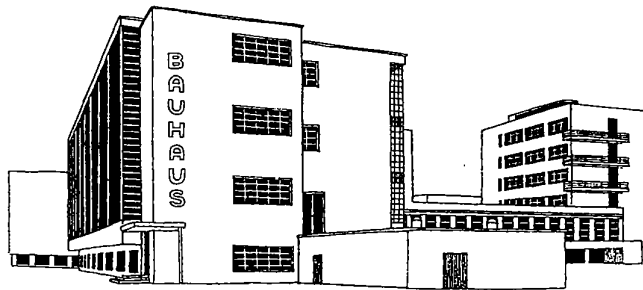
Jegorovi maja
Raekoja platsil Tallinnas
arh. A.Perna 1924

20-30-ndate AASTATE ARHITEKTUUR EUROOPAS

XX saj. alguses kujunes Euroopas välja uus arhitektuurisuund - **funktionalism**, mille põhitunnused on:

- hoone või ehitise juures pööratakse eeskätt tähelepanu selle funktsioonile
- kasutatakse uusi ehitusmaterjale (raudbetoon, klaas, teras, kerged metallid)
- ilmub uus arhitektoonika (suured kandeavad, rippkonstruktsioonid)
- hoonet ilmestavad pindade ja mahtude ebasümmeetria ning pindade ja avade kontrastid
- välditakse dekoori, puuduvad kaunistused, suureneb värvi (valdavalt valge värv) ja materjali faktuuri osatähtsus

Funktionalismi kujunemisel rahvusvaheliseks valitsevaks arhitektuuristiiliksi oli suuri teeneid kunstiõppeasutusel **BAUHAUS**, mis asutati 1919. a. Saksamaal Weimaris. Kooli asutajaks oli saksa arhitekt **Walter Gropius** (1883-1969). Uus asümmeetriline "Bauhausi" hoone ehitati aastatel 1925-1926 Dessause (autor arh. W. Gropius)

BAUHAUSI hoonetekompleks Dessaus

Sel perioodil propageeris funktsionalistlikku ehituslaadi ka üks selle sajandi silmapaistvamaid arhitekte

Le Corbusier e. Charles Edouard Jeanneret (1887-1965), kes oli väsimatu eksperimenteerija, tohutu kirjanduslik talent ja tuntuim moodsa arhitektuuri propageerija. Koos oma mõttekaaslastega-arhitektidega avaldas ta viis arhitektuuriprintsiipi, mis iseloomustavad nende toleaeegseid funktsionalistlikke taotlusi:

- hoone tuleb tõsta postidele, et vabastada esimene korrus haljastusele, parkimiseks jms. tagades seega hoone suurem seotus ümbrusega
- karkassi kasutamine võimaldab ruumide vaba planeerimist ja seda, et vaheseinad korrustel ei pea olema kohakuti
- siledad seinapinnad
- akende kõige otstarbekam vorm on lintaknad
- katus olgu tingimata lame ja kasutatav elamu lisapinnana

Neid printsiipe illustreerivad kõige paremini Le Corbusier'i projekteeritud elamud

Villa Savoie Poissy's Prantsusmaal 1929-1931
arh. Le Corbusier

Funktsionalismi perioodil tõusis esile mitmeid võimekaid arhitekte, keda nende looming tegi rahvusvaheliselt tuntuks. W.Gropiuse ja Le Corbusier'i kõrval tuleks kindlasti nimetada veeltolleaegseid nimekaid arhitekte- funktsionalismi viljelejaid:

Ludwig Mies van der Rohe (1886-1969)

Oli mõnda aega BAUHAUSI juhataja, kasutas oma loomingus metallkarkassi ja klaasitud fassaade

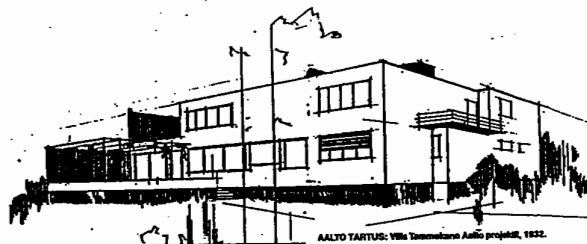
Hugo Alvar Henrik Aalto (1898-1976)

Oli arhitekt-praktik, algul veendunud funktsionalist, hiljem orgaanilise arhitektuuri viljeleja

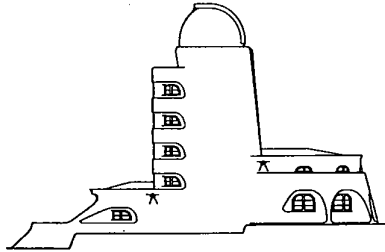
maja Tugendhat Brnos 1930-1931
arh. L. Mies van der Rohe

Tammekannu villa Tartus

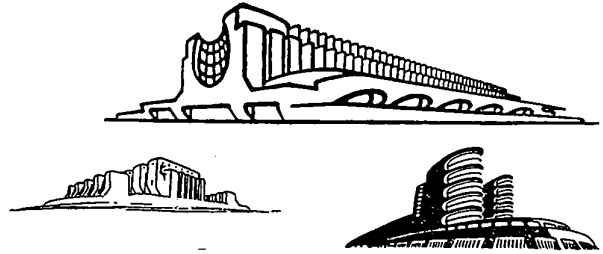

arh. A. Aalto

Paralleelselt funktsionalismiga tekkis suund arhitektuuris, mida nimetati **ekspressionism**. Selle suuna esindajad seadsid esikohale endast lähtuva idee ja teopsed väljendasid autori elamusi. Tuntumaks selle suuna esindajaks arhitektuuris oli saksa arhitekt **Erich Mendelsohn** (1887-1953), kelle mitmetes töodes võib näha autori fantaasiarikkust

Einsteini torn Potsdamis 1919
arh. E. Mendelsohn

E. Mendelsohni eskiise

SÕNASELETUSI

funktionalism

- suund arhitektuuris, mis seab ehituse vormi vastavusse tema otstarbega

arhitektoonika

- ehituskunst, ehitise põhiliste ja teisejärguliste, kandvate ja kantavate osade seostus, mõõdusuhe ning vormirütm

orgaaniline arhitektuur

- moodsa arhitektuuri suund, mille juures eelistatakse looduslikke materjale ja mis taotleb ehitise vormi sobivust maastikku

20. -30. –ndate AASTATE ARHITEKTUUR EESTIS

XX sajandi alguses töötasid paljud kõrgharidust omavad eestlastest arhitektid välismaal. Arhitektuurialast kõrgharidust käidi omandamas peamiselt Venemaal, Saksamaal ja Lätis ning tihti jäadi pärast õpingute lõppu tööle sealsetesse juba tuntud arhitektide büroodesse. Pärast Vabadussõja lõppu pöördusid paljud neist kodumaale tagasi ja **1921. a. asutati** 15 liikmega **Eesti Arhitektide Ühing**. Sel ajal Euroopas valitsenud funktsionalism juurdus ka siinses arhitektuuris kuid nõrga ehitusliku baasi tõttu ei leidu Eestis funktsionalismi äärmuslikke ilminguid. Hooned on tagasihoidlikumad, rahulikumad ja ratsionaalsemad. Funktsionalistliku arhitektuuri keskusteks ennem sõda olid **Pärnu ja Tallinn**.

Juhtiv arhitekt-funktsionalist oli
OLEV SIINMAA (1881-1948)

õppis Konstanziis, Sveitsis, töötas pärast lõpetamist Lüübekis. Tuli Eestisse tagasi 1921. a. ja oli aastatel 1925-1944 Pärnu linna arhitekt. See on ka põhjuseks miks tema loominguga paremik on koondunud just Pärnusse. Mitmed hooned projekteeris koos arhitekt Anton Soansiga. Oli tuntud ka mööbli projekteerijana.

Tuntumad tööd:

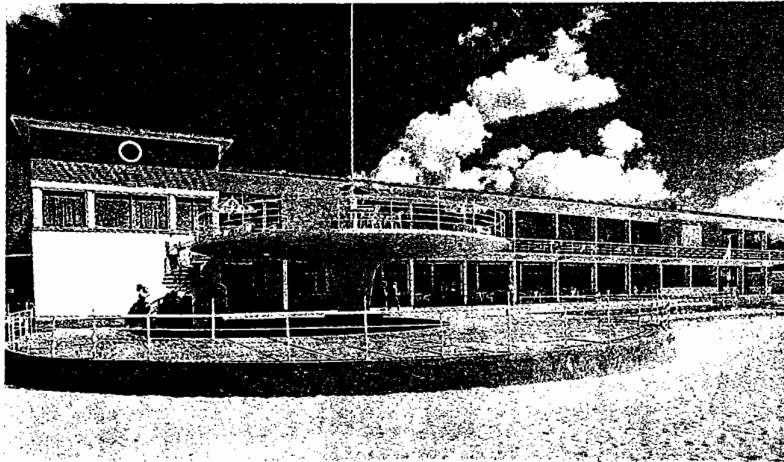
ELAMU Pärnus Rütli tn.1A 1933 (arhitekti enda elamu)

ELAMU Tallinnas Roosikrantsi tn. 4B 1932

Elamu Pärnus Lõuna tn. 2A 1932 (koos arh. A. Soansiga)

PÄRNU RANNAHOTELL 1937 (koos arh. A. Soansiga)

PÄRNU RANNAKOHVIK 1939

Rannakohvik Pärnus 1939

arh. O. Siinmaa

HERBERT JOHANSON (1884-1964)

õppis Riias ja Dresdenis ning töötas seejärel Saksamaal, Liibavis (Liepaja) ja Riias. Kasutas oma töödes palju kohalikku ehitusmaterjali – paekivi. On mitmete õnnestunud funktsionalistlike koolimajade autor. Mitmed hoonete projektid valmisid koostöös arhitekt Eugen Habermaniga. Peale selle on kavandanud Tallinnale palju väikesi paekivist rajatisi nagu Hirvepargi kiosk+WC –d, Reaalkooli õuel paiknev endine liuvälja riietushoone mitmed paviljonid jms.

Tuntumad tööd:

TULETÕRJEHOONE Tallinnas, Raua tn.2 1939

KOOLIHOONE Ristiku tn. –1 1929

KOOLIHOONE Tõnismägi 14 1937

KOOLIHOONE Kreutzwaldi tn.25 1935 (endine Lenderi Tütarlastegümnaasium)

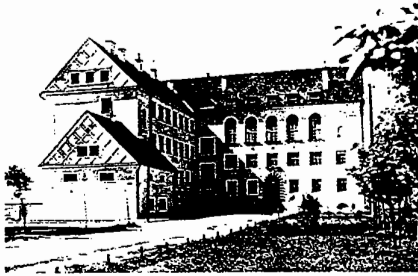
KOOLIHOONE Hariduse tn. –1 1937

KABELID Metsakalmistul ja Liiva kalmistul

ELAMU Toompuiestee 6 1929

KESKHAIGLA hoonetekompleks Tallinnas 1937-1945

ELAMUKOMPLEKS keskhaigla töötajatele Herne tn. –1 1925

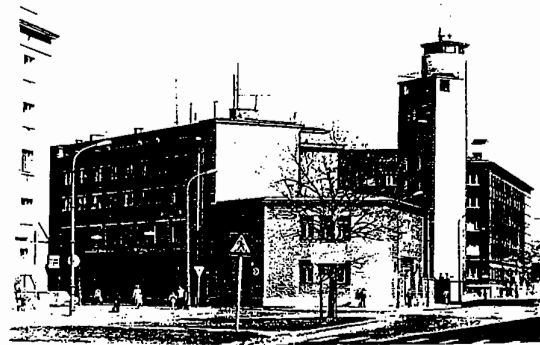
Ristiku tn. koolimaja 1929

Keskhaigla töötajate elamud Herne tn. –1
1925

Koolimaj Kreutzwaldi tn. –1 1935

Tuletõrjehoone Raua tn. 2 1939

EUGEN .HABERMAN (1884-1944)

õppis Riias ja Dresdenis. töötas seejärel Saksamaal ja Lätis. Oli peamiselt arhitekt-planeerija. Tema tähtsaimaks tööks jäi Tallinna ehitusplaan, kus pearõhk oli asetatud Narva -ja Tartu mnt. vahelise ala planeerimisele. 1930 -ndate aastate algul liitus arhitektide-funktsionalistidega. Mahulist projekteerimist alustas ta koos arhitekt Herbert Johansoniga kellega koos tegid mitmed tunnustust väärinud projektid.

Tuntumad tööd:

ÄRI -JA ELUMAJA Pärnu mnt.6 1933

ELAMUD Hariduse tn.11 ja Roosikrantsi tn.6/8 1932

VABRIKU "RAUANIIT" tootmishoone Põhja pst. -l 1932

Koostöös arh. H.Johansoniga projekteeritud ja ehitatud tööd:

KORTERIÜHINGU "OMA KOLLE" elamud Kolde pst. -l 1923-1925

RIIGIKOGU HOONE Toompeal 1922

RIIGIPANGA HOONE Estonia pst. -l 1935

Riigikogu hoone Toompeal 1922
projekti joonis 1920

Vabriku "Rauaniit" tootmishoone
Põhja pst. -l Tallinnas

EDGAR-JOHAN KUUSIK (1888-1974)

õppis Riias, hiljem täiendas ennast Saksamaal, Itaalias, Austrias ja Prantsusmaal. Oli üks eredamaid isiksusi Eesti arhitektuuris. Alustas projekteerimist hilisjuugendi laadis ja oli hiljem tuntud ka kui funktsionalismi viljeleja. Tegutses paralleelselt praktiseeriva arhitektina, sisekujundajana ja pedagoogina. Tema sulest on ilmunud raamatud EHTUSKÄSIRAAMAT 1932. a. ja EHTUSKUNST 1973. a. ning hulgaliselt artikleid.

Tuntumad tööd:

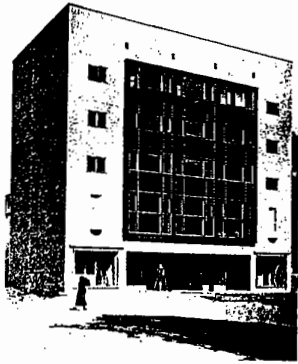
PANGAHOONE Abja-Paluojaal 1929

TALLINNA KUNSTIHOONE Vabaduse platsil 1934 (koos arh. A.Soansiga)

On ühtlasi nende tuntuim töö, mille proportsioonid rikuti hilisema pealeehitusega.

MÄLESTUSMONUMENT Tallinna sõjaväekalmistul 1928 (hävinud)

ERAMUD ja VILLAD mitmel pool Eestis

Kunstihoone Tallinnas Vabaduse platsil
arh.-id E.Kuusik ja A.Soans 1934

Mälestusmonument sõjaväekalmistul
Tallinnas (hävinud) 1928

ELMAR LOHK (1901-1963)

õppis Darmstadtis Tehnikaülikoolis, mille lõpetamise järel tuli Eestisse.

On Eesti ennesõjaaegse arhitektuuri üks silmapaistvamaid isiksusi, kes algusest peale osales aktiivselt Eesti arhitektuurielus nii planeerijana, hoonete projekteerijana kui aktiivse arhitektuurivõistlustes osalejana. Siirdus 1943. a. Soome ja sealt edasi Rootsi, kust tõestas ennast samuti eduka arhitektina.

Tuntumad tööd:

KABEL Rahumäe kalmistul 1932

HOTELL "PALACE" Vabaduse väljakul 1935

ÄRI- ja ELUHOONE Vabaduse väljak 10 1935

TALLINNA RAADIOMAJA Kreutzwaldi tn. -1 1938

KAITSELIIDU HOONE Tartus (end. EPA peahoone) 1938 (koos arh. A.Kotliga)

POLIKLIINIKU HOONE Tallinnas Hariduse tn. -1 1939

ERAMUD Nõmmel Lahe tn.6 ja Nõmme-Kase tn.24

Äri- ja eluhoone Vabaduse väljak 10 1936

ROBERT NATUS (1890-1950)

õppis Riias ja Tallinnas. Siirdus juba 1939. a. Saksamaale. Koostas koos arh. E.Kühnertiga Merivälja ja Nõmme planeerimiskavad. Silmapaistvaimad on kaks tema projekteeritud klinkertellisest hoonet Tallinna kesklinnas.

Tuntumad tööd:

BÜROOHOONE Tallinnas (end. EKA maja, praegu Tallinna Linnavalitsuse hoone)
Vabaduse väljak 7 1930-1932

ÄRI -ja ELUHOONE Pärnu mnt.36/Roosikrantsi 23 Tallinnas 1935-1937

ELAMU Kaarli pst.7 Tallinnas

NÕMME turuhoone

Büroohoone Vabaduse väljak 7 1930-32

BORIS TŠERNOV (1904-1973)

Arhitekt, kelle tööd on mitmed õnnestunult tänavaf fronti ja tänavanurgale paigutatud elamud Tallinnas.

Tuntumad tööd:

ELAMU Pärnu mnt.16 1934-1935

ELAMU Pärnu mnt.27 1936

ELAMU Tartu mnt.7 1937

ALAR KOTLI (1904-1963)

õppis esmalt skulptuuri ja matemaatikat, seejärel arhitektiks Danzigi Tehnikaülikoolis. Projekteerinud nii elamuid, ühiskondlikke hooneid kui monumente.

Tuntumad tööd:

KOOLIHOONE Rakveres 1938

KIRIK Mõisakülas (hävinud)

TALLINNA PEDAGOOGIKAÜLIKOOLI peahoone Narva mnt.25 1939 (koos arh. E.Nõvaga)

KOOLIHOONE Tallinnas Pärnu mnt. -1 (endine Polütehnikum) 1940

Praktiliselt esimest korda hakkasid kutselised arhitektid võtma osa maa-asulate ja külade olaneerimisest. taluõuede kujundamisel jätkusid teatud määral vanad rahvapärased traditsioonid. Talud olid korrapärase nelinurkse õuega ja koosnesid 2-3 hoonest. Valitsev oli puitehitis, milles 2-4 tuba, köök, esik, panipaik-sahver. Katusekorrus jäeti tavaliselt väljaehitamata.

AUGUST VOLBERG (1896-1983)

õppis arhitektiks Tallinna Tehnikumis. Paralleelselt projekteerimisega töötas pedagoogina ja oli aastatel 1964-1971 ERKI arhitektuurikateedri juhataja. aastatel 1920-30 projekteeris jõege kelpkatusega maakoole, rahvamaju ja taluhooneid.-

Tuntumad tööd:

ELAMUD Vaarika tn.-l Tallinnas 1932

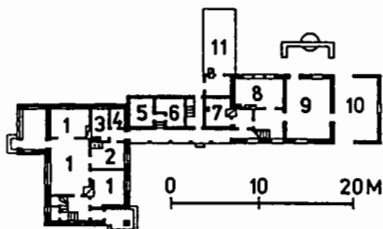
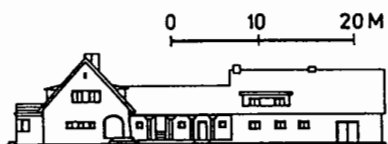
RAPLA RAHVAMAJA 1933

PANGAHOONE Rakveres 1937

ERIKA NÕVA (1905-1987)

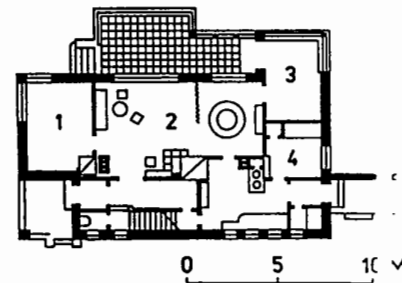
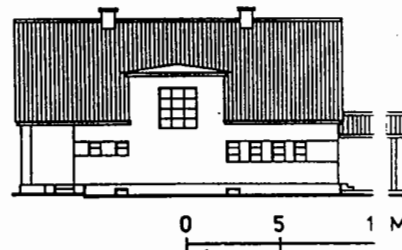
õppis Tallinna Tehnikumis ja oli esimene diplomeeritud naisarhitekt Eestis. Oli ühtlasi arhitekt August Volbergi õde. Taluhooneid, -õuesid ja -sisustust projekteerides lähtus eesti taluehituse tavadest ja oli eesti rahvusliku maa-arhitektuuri rajajaid (Peressaare, Lepplaane, Pikavere ja Pillapalu asundused – 1930 –ndad aastad)

Arh. Erika Nõva projekteeritud elamud Tallinnas

Elamu Hälli tn.5

1-tuba, 2-köök, 3-teenijatuba, 4-sahver,
5-ait, 6-puukuur, 7-saun, 8-kanala,
9-laut, 10-kuur, 11-kasvuhoone

Elamu Taela tn.5

1-kabinet, 2-elutuba, 3-veranda
4-teenijatuba

EDGAR VELBRI (1902-1977)

õppis arhitektiks Tallinna Tehnikumis, mis jäi küll osalt tervislikel põhjustel lõpetamata. Seega on tema aktiivsemal loominguajal projektid signeeritud teiste, allkirjaõiguslike arhitektide (A. Volberg, E. Nõva, J. Teinburk-Tauk jt.) poolt. Eelkõige oli ta väikemajade kavandaja. Samuti projekteeris ta arhitektuurseid väikevorme, tegeles sisekujunduse ja aiaplaanidega. Sarnaselt eelnimetatud arhitektidele kavandas ta talusid, alevimaju, koolimaju ja rahvamaju. Alates 1945. aastast tegutses ka pedagoogina.

Tuntumad tööd:

KINO –ja ÄRIHOONE Nõmmel, Pärnu mnt. 326 1931-33

ELU –ja ÄRIHOONE Nõmmel, Pärnu mnt. 328 1936

NÕMME GÜMNAASIUMIHOONE 1935-38

ERAMUD Kastani tn. 26/Rohula tn. 34

Mängu tn. 18 1933

Pärnu mnt. 431

Vabaduse pst. 127 1928-31 (arhitekti oma elamu)

Elu-ja ärihoone Pärnu mnt. 328
vendade Kahrode maja 1936-37

Arhitekti oma elamu Vabaduse pst. 127
1928-31

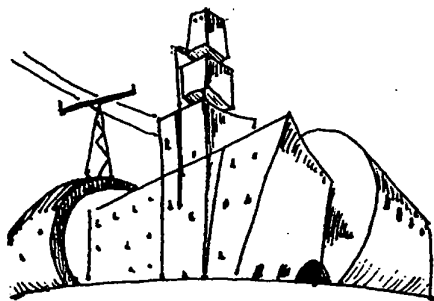
NSVL ARHITEKTUUR 1917 – 1940

Pärast Kodusõda kestis Venemaal majanduslik langus ja ehitustegevuse madalseis. Esimesed ehitised olid valdavalt tööstusliku iseloomuga (põhiliselt hüdroelektrijaamad). Traditsiooniliste vormide kõrval projekteeriti selliseid novaatorlikke ehitisi nagu tööpaleed, tööliisklubid ja majad-kommuunid, mis aga jäidki enamuses projektideks. Aastatel 1920-25 tekkis nõukogude arhitektuuri teooria ja sündisid arhitektide rühmitused ASNOVA (Assotsiatsija Novõh Arhitekotorov) 1923. a. ja OSA (Objedinenije Sovremennõh Arhitekotorov) 1925. a. Mõlemat rühmitust ühendas võitlus historitsismi ja eklektika vastu, kuid lahutasid erinevad teoreetilised vaated.

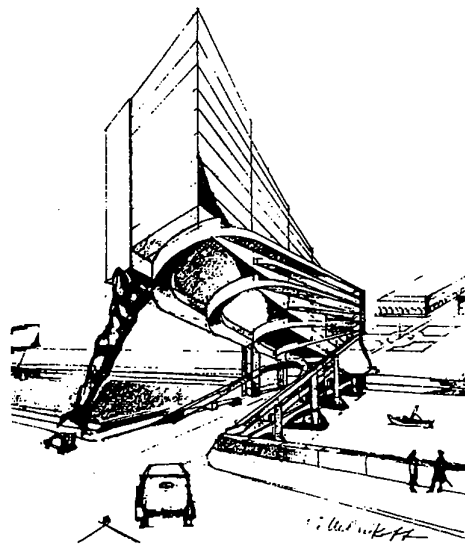
ASNOVA esindajate-arhitektide jaoks olid tähtsamad faktorid arhitektuurse vormi ja ruumi tajumise iseärasused. Tähtis koht loomingus oli sellistel omadustel nagu fantaasia, intuitsioon ja improvisatsioon. Uuriti arhitektuuri mõju inimpsüühikale. Arhitekti peamiseks ülesandeks peeti ruumilisi lahendusi, mitte uute konstruktsioonide ja materjalidega tegelemist. Rühmituse ASNOVA arhitektid nimetasid end ratsionalistideks ja siit ka arhitektuuri-suuna nimetus - **r a t s i o n a l i s m**.

NIKOLAI LADOVSKI (1881-1941)
oli rühmituse liider ja teoreetik

KONSTANTIN MELNIKOV (1890-1971)
arhitekt-praktik ja ühtlasi üks omapärasemaid XX sajandi arhitekte, kes kasutas oma töödes konsoolseid konstruktsioone, diagonaalseid telgi ja teisi arhitektuuris väheesinevaid vorme

Rahvaste ühenduse tempel (eskiis)
arh. N.Ladovski 1925

Garaaž Pariisis (projekt) 1925
Arh. K.Melnikov

OSA -rühmituse arhitektid nägid tuleviku arhitektuurstiili lihtsuses, lahenduse selguses ja ehitustoodangu standardiseerimises. Rõhutati ehituskonstruksiooni enda väljenduslikkust ja inimtööjõu kokkuhoidu ehitusel. Rühmituse OSA arhitektid nimrtasid ennast konstruktivistideks ja siit ka arhitektuuri-suuna nimetus - **k o n s t r u k t i v i s m**.

MOISSEI GINZBURG (1892-1946)

oli nõukogude konstruktivismi rajaja ja teoreetik. Õppis Milaanos ja Riias

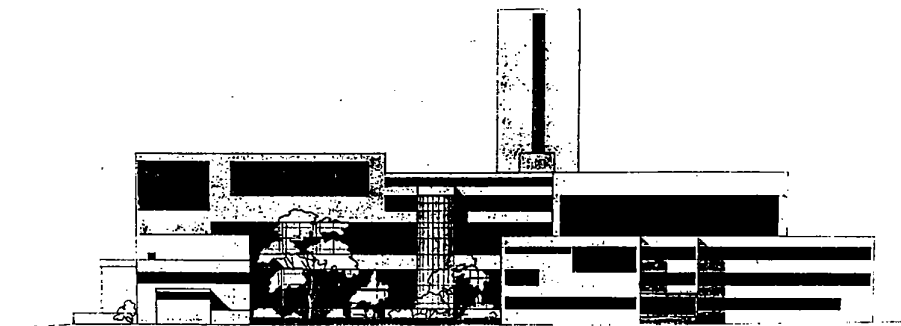
LEONID VESNIN (1880-1933)

VIKTOR VESNIN (1882-1950)

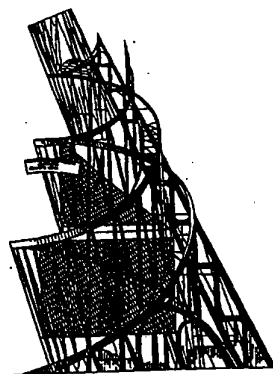
ALEKSANDER VESNIN (1883-1959)

vendadest arhitektid, kes tegid projekte nii kolmekesi koos kui eraldi

VLADIMIR TATLIN (1885-1953)

Lenini nim. Raamatukogu projekt
vennad Vesninid 1928

Mälestusmärk III Internatsionaalile
arh. V. Tatlin 1919

ARHITEKTUURIST PÄRAST II MAAILMASÕDA

II Maailmasõda tõi endaga kaasa suuri muudatusi kogu maakeral. Terve rida riike moodustasid nüüd sotsialistliku süsteemi. Samal ajal tõusis endiste koloniaalmaade sõltuvate – ja väikeriikide tähtsus. Nendes maades hakkasid tekkima omad kohalikud arhitektuuri-koolkonnad.

Euroopa oli saanud sõjas tugevasti kannatada ja siin hakati esmajärjekorras pöörama tähelepanu linnade rekonstrueerimisele ja massehitusele. Kuna oli vaja ehitada kiiresti ja palju, arenes hoogsalt industriaalne ehitusviis – algul massilises elamuehituses ja tööstusehituses, hiljem ka ühiskondlike ehituste juures. Üheks esimeseks kohaks, kus seda kõike rakendati, oli Le Havre (Marseille järel suuruselt teine sadam Prantsusmaal). Sadam ja kogu linn said sõjas kapitaalselt kannatada. Linna rekonstrueerimisprojekti koostas ja ehitustööid juhatas arhitekt **Auguste Perret**. Põhiliselt kasutati karkass-süsteeme. Üheaegselt Prantsusmaaga leidsid industriaalsed meetodid kasutust ka teistes maades. Tegeletakse palju toodete tüpiseerimise, unifitseerimise ja standartiseerimisega.

40-50. –ndate aastate arhitektuur tuletas meelde sajandi algusaastate funktsionalismi. Funktsionalistlikke võtteid kasutati nii korterite kui elu – ja ühiskondlike hoonete ning tervete elurajoonide planeerimisel. Juhtiv positsioon oli endiselt USA käes ja seda ka arhitektuuris. Kõrghoonete ehitamisel kasutati palju karkassi ja paneele. Sõja tõttu olid Euroopast Ameerikasse emigreerunud mitmed tuntud arhitektid nagu **Walter Gropius**, **Ludwig Mies van der Rohe** jt.

M e t a l l j a k l a a s - neid tol ajal populaarseid ja laialt kasutatavaid ehitusmaterjale kasutas oma sõjajärgsetes töodes palju ka arhitekt L. Mies van der Rohe. Maailma arhitektuuris on tähtis koht tema kahel tolle perioodi ehitusel:

Illinois'i Tehnoloogiainstituudi kompleks 1939-1957

Firma SEAGRAM admin. hoone New-York'is 1958

L. Mies van der Rohe eeskujul ehitati seeria samalaadseid hooneid ka teistes maades ja seda nimetati "**miesistiilik**".

Crown Hall Chicagos 1956

Firma SEAGRAM admin. hoone New-York'is 1958

50 –ndail aastail pandi alus suunale arhitektuuris, mis sai nimeks **brutalism**. Sellise suuna pooldajad tunnistasid funktsionaalset ja konstruktiivset loogikat, kuid erinevalt funktsionalistidest, kes oma töödes eriti looduslikke materjale ei kasutanud, kasutasid brutalistid nii tehisklikke kui looduslikke materjale. Termin brutaalne on tulnud prantsuse keelest, kus sõna **brutal** tähendab tõlkes - toores, loomalik. Brutalisti esmaesindajateks-propageerijateks arhitektuuris peetakse inglise arhitekte vendi **Alison ja Peter Smithson**’e, kes 1954. a. valminud Hunstanton’i koolihoone autorid.

Brutalisti iseloomustavad:

- kontrastsed ühendused fassaadidel
- massiivsed ilma krohvita talad ja sillused ning viimistluseta tellisseinad
- betoonpindade jäme faktuur, mis jäetakse puitraketisest (esimesena kasutas sellist võtet Le Corbusier)

Armotsement on ehitusmaterjal, mille tõi ehitusse itaalia insener-arhitekt **Pier Luigi Nervi** (1891-1979), kes oli nüüdisaja väljapaistvamaid raudbetoonkonstruktsioonide eriteadlasi. Et Pier Luigi Nervi ehitusmaterjaliks oli raudbetoon ei ole tingitud mitte ainult sellest, et teras ja puit olid Itaalias suhteliselt defitsiitsed vaid suurel määral ka seetõttu, et raudbetoon oli kõige progressiivsem konstruktsioonimaterjal, mis võimaldas autorile suurt loomingulist vabadust. P. L. Nervi on projekteerinud julgeid silmapaistva konstruktsiooni –ja ruumilahendusega ehitisi. Ta arendas välja raudbetooni uue liigi - artmotsemendi. See on terasvõrguga armeeritud peeneteraline betoon, millest saab valmistada väga õhukesti (kuni 1,5 cm) kuid seejuures suure tõmbetugevusega, elastsuse ja veepidavusega konstruktsioone.

Tema tuntumad tööd on:

TORINO näitusehallid 1948-1950

ROOMA OLÜMPIAMÄNGUDE spordipaleed ja staadion 1956-1960

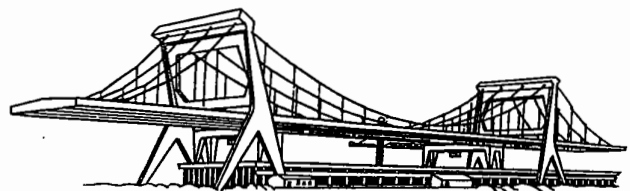
Firma PIRELLI admin. hoone Milaanos 1955-1959

Paberivabriku tootmishoone Mantuas 1962

Paberivabriku hoonele on projekteeritud maailma pikima sildega rippkatus. Tingituna tootmistehnoloogiast oli vaja saada 30 x 160 m tõkestamata pinda. Sellest tulenevalt kasutas Nervi siin konstruktsiooni, mida varem oli kasutatud peamiselt sildade juures. Hoone üldpikkus on 160 m

Väike spordipalee Roomas 1956-57

Paberivabrik Mantuas 1962

Edasine arhitektuuri areng tõi endaga kaasa **vantkonstruktsioonid**, mida kasutati 50-60. -ndatel aastatel väga laialdaselt. Üks esimesi vantkonstruktsioonidega kaetud ehitisi oli areen RALEIGH'is, Põhja-Carolinas USA –s 1953-1954, mille autoriteks olid arh. M. Nowicki ja ins. F. Severud.

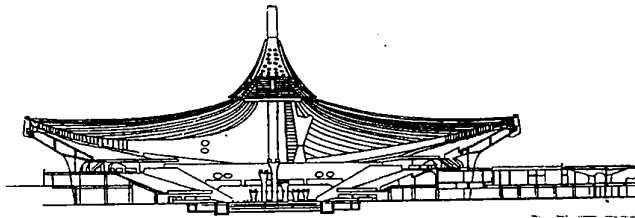
Vormi ja konstruktsiooni kunstilise sünteesi tipuks vantkonstruktsioonide vallas loetakse

TOKIO OLÜMPIAKOMPLEKSI 1964, autor arh. Kenzo Tange

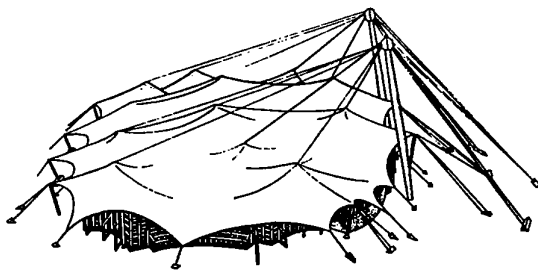
Kompleksi ehitamise ajal töötas arhitektuuribüroo otse ehitusplatsil. **Kenzo Tange** (sünd. 1913) on ühtlasi üks silmapaistvamaid XX saj. arhitekte. Peale Jaapani võib tema poolt projekteeritud hooneid kohata ka mujal maailmas.

Teine arhitekt, kes samal perioodil tegeles vantkonstruktsioonidega oli saksa arhitekt **Frei Otto** (sünd. 1925). F. Otto töötas välja ülikerged pingutatud süsteemid, kasutades metallist võrkude kõrval ka sünteetilisi kangaid ja teisi kergeid materjale, mis töötavad hästi pingele. Tal õnnestus saada selliseid konstruktsioone, mis võimaldasid katta ükskõik millise põhiplaani ehitist, näit. Saksa paviljon MONTREAL'is maailmanäitusel EXPO-67

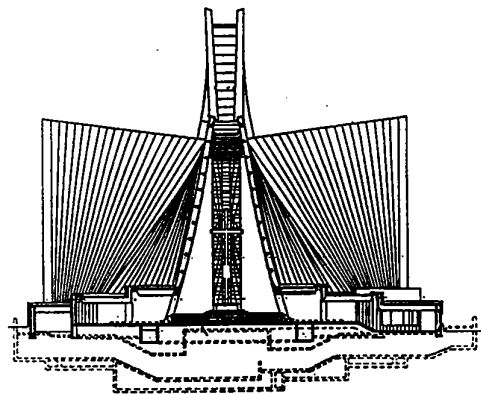
Konsultandina oli F. Otto tegev MÜNCHEN'is OLÜMPIAKOMPLEKSI spordiareeni ja sellega külgnevate ehitiste katete loomisel.

Kaetud bassein Tokios 1964
arh. K. Tange

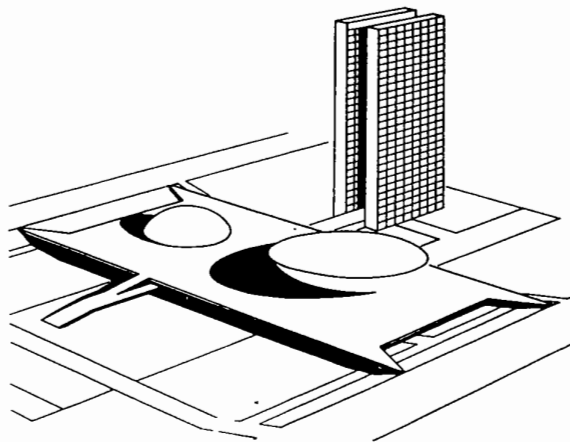
Müncheni olümpiahalli kate 1972
autor G. Behisch
konsultant arh. F. Otto

Püha Maria katedraal Tokios 1964
arh. K. Tange

XX saj. suurmeistrite hulka arhitektuuris kuulub kindlasti ka ameerika arhitekt **Louis Kahn** (1901-1974), kes on sündinud Saaremaal. 1905. a. asus perekond elama Ameerikasse, kus edaspidi oli L.Kahni elu seotud Philadelphia linnaga. Noorukina võrdselt andekas nii muusikas kui kujutavas kunstis, valis ta hiljem pianisti ja arhitekti elukutse vahel viimase. Töötas ka aastaid Yale'i ja Pennsylvania ülikoolides arhitektuuri professorina. Tunnustuse ja kuulsuse tõi talle PENNSYLVANIA ülikooli laboratooriumide kompleks 1960. Ehitis oli esimene monteeritav mitmekorruseline r/betoonhoone Ameerikas. Inseneritöö tegi kompleksi juures Eestist pärit insener August K o m e n d a n t. Louis Kahnile kuulub ka ütlus: "Hea asi halvasti tehtuna on alati parem kui halb asi hästi tehtuna".

Mahajäänud maade üldine areng pärast sõja-aegsel perioodil stimuleeris nendes maades ka arhitektuuri arengut. Rahvusvaheliselt üks kuulsamaid arhitekte on juba tol perioodil tuntud brasiilia arhitekt **Oscar Niemeyer** (sünd.1907), kelle projektide järgi ehitati uue pealinna Brasilia keskuse põhiehitised. Niemeyer on algusest peale olnud julge novaator, kes jättis sageli oma loomingust välja igasugused traditsioonilised võtted. Ta oli esimesi arhitekte, kes hakkas oma töödes kasutama tektoonilise elemendina ümberpööratud püramiidi ja poolkera.

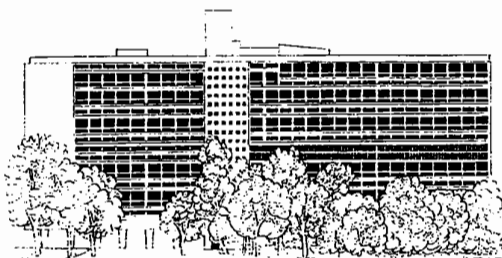
Rahvuskongressi hoone Brasílias 1960
arh. O. Niemeyer

Kohe pärast sõda asub oma ammust unistust teostama arh. **Le Corbusier**. Selleks on ühtse elamukooperatiivi projekteerimine. Elamu, mis mahutab 1600 elnikku ehitati Marseillesse aastatel 1947-52. Majas on ühtekokku 336 korterit, mida on 23 eri tüüpi, alates väikestest üksikutele mõeldud korteritest ja lõpetades suurte 8-lapseliste perekondade korteritega. Kortertesse pääseb maja keskel kulgevast pikast koridorist – tänavalt. Suuremad korterid ulatuvad läbi kahe korruse. Iga korterite on hoones veel kauplused, kaks restorani, baar, pesumaja, keemiline puhastus, juuksur, apteek, postkontor, hotell. Katusekorrusel paiknevad lasteaed, mänguplatsid, päevitusrõdud, vabaõhuteater, 300 m pikkune jooksurada jms. I korrus jääb maapinnast lahti nagu tema 20-30 –ndate aastate elamute juures. Kogu hoone fassaad on kasutusel rõdudena. Elamu pikkus on 165 m, laius 24 m ja kõrgus 56 m. Samalaadseid elamuid Le Corbusier'i projekti järgi on püstitatud mitmel pool Lääne-Euroopas.

50 –ndatel aastatel ei rahuldanud funktsionalism ja selle esteetiliste printsiipide piiratus enam arhitekte ja tellijaid. Oluliselt hakkavad tugevnema ekspressionistlikud tendentsid. Osa arhitekte nägid industriaalses ehitamises pidurit arhitektuuri kvaliteedile ja otsisid just rõhutatult irratsionaalseid vorme.

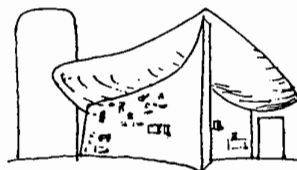
Täiesti uue lehekülje pöörab oma loomingus ka seni veendunud funktsionalistina tuntud Le Corbusier ja ütleb lahti oma kõikidest senistest põhimõtetest.

Selle sammu illustatsiooniks kerkib tema projekteeritud kabel **RONCHAMP**'is Prantsuse Alpides 1955 aastal. Esmakordselt kasutas Le Corbusier kõveraid pindu, monoliitset r/betoonist kõverapinnalist katuslage ja erimõõtmelisi ning erikujulisi aknaid. Tähtis element selle hoone juures on ka maastik, mis kabeli asukohas avaneb nelja ilmakaarde. Kabel on palverännakute sihtkoht.

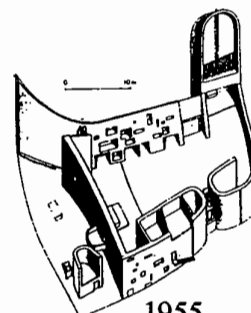

Marseille elamu

1952

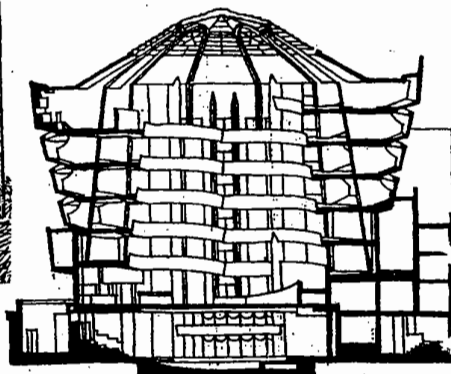
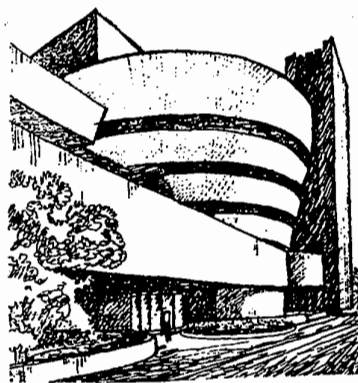

Kabel Ronchamp'is

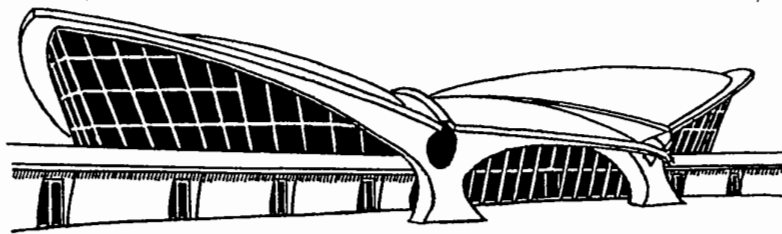
1955

Õige pea järgnesid mitmed teised selleaolise suuna teosed nagu **GUGGENHEIM**'i **MUSEUM** New-York'is 1957-59 arh. Fr. Lloyd Wright, kes varem oli tuntuks saanud oma nn. "preeria majadega". Muuseum on põhiplaani ümar hoone, mille peaelemendiks on spiraalselt tõusev pandus ekspositsiooni vaatamiseks. Valgus hoonesse langeb ülalt läbi koonilise kupli. Nime on muuseum saanud tööstur S. R. Guggenheimi järgi, kes aastal 1937 asutas New-York'is moodsa kunsti muuseumi.

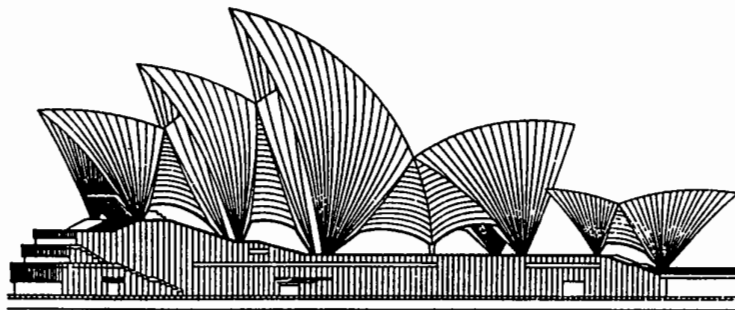
Guggenheimi muuseum New-York'is 1959

J. KENNEDY nim. LENNUJAAM New-York'is 1959-61 arh. Eero Saarinen
 Lennujaama hoone on omapärane raudbetoonehitis, mis peab kujutama kohe-kohe lendutõusvat lindu. Arhitekti taotlus oli projekteerida ehitis, kus kõik on seotud liikumisega. Peale uste, akende ja põranda pole siin ühtegi lihtsat geomeetrilist vormi. Katus on kujundatud neljast iseseisvast õhukesest keeruka kõverusega koorikpinnast, mis toetuvad V-kujulistele tugedele. Samasugused hoogsajoonelised r/betoonkonstruktsioonid on ka hoone sees olevad trepid, rõdud, vaheseinad ja isegi telefonikabiinid.

J.Kennedy nim. lennujaam 1961

SYDNEY OOPERITEATER 1956-73 arh. Jørn Utzon
 Teatrihoone kuulub XX saj. silmapaistvamate ehitiste hulka. 1956. a. väljakuulutatud rahvusvahelisele konkursile laekus 217 projekti. I auhind anti projektile, mille juures hinnati julgust, originaalsust ja uudsust. Autoriks osutus taani arhitekt Jørn Utzon. Hoonealune pind on 183 x 118 m, teatrihoones on kaks saali – 1550 kohaga teatrisaal ja 2700 kohaga kontserdisaal, lisaks hulgaliselt abi- ja teenindusruume. Katuse suurim kõrgus on 67 m ja katuse ehitamisel pandi paika 2194 r/betoonelementi.

Sydney ooperiteater 1973

1966. a. ilmus ameerika arhitekti ja teoreetiku **Robert Venturi** sulest raamat "**Keerukus ja vastuolulisus arhitektuuris**", milles ta pööras tähelepanu sellele, et on terav vajadus ümber hinnata "uue arhitektuuri" meetodid.

Sellele järgnes terve rida töid ja tähtsündmusi Lääne loomeelus, mis kõik tähistasid jätkuvat arhitektruursete mõtete eemaldumist funktsionalismist ja katsetusi leida uut kaasaegset suunda arhitektuuris.

tuleviku elamud

olid ehitised, mis arvestasid linnade vähest ja kallist maad ning millede eesmärk oli mahutada suhteliselt väikesele territooriumile võimalikult palju elanikke. Sellekohaseks näiteks oleks:

ELAMU MONTREAL'i MAAILMANÄITUSEL EXPO -67

autoriteks arh. Moshe Safdie ja ins. August Komendant.

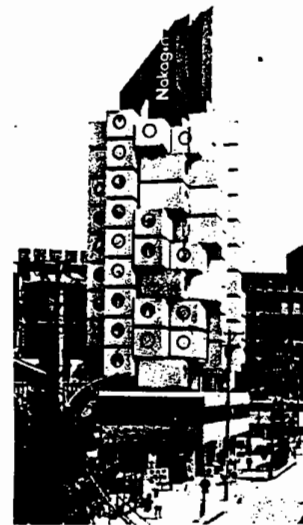
Maailmanäituse tarvis ehitati 158 korterit 354 .st ruumilisest elemendist. Erinevaid korterite tüüpe oli 15. Lisaks paiknesid elamus kauplused, teenustöökodad, bürooruumid jms. Betoonest ruumilised elemendid – toad või tubade rühmad valmistati koos viimistluse ja osalise sisustusega juba lõplikult tehases ning monteeriti kokku ehitusplatsil. Sellised mahulised korteriplokid andsid võimaluse mitmesugusteks kombinatsioonideks.

ELAMU NAKAGIN TOKIO's 1972 arh. Kisho Kurokawa

Hoone oli planeeritud hotelliks Tokios peatuvatele äri meestele. Kandeelementideks olid kaks r/betoonist torni kõrgusega 11 ja 13 korrust, millede külge olid riputatud 144 metallkapslit. Tornides paiknesid ka kõik insenerivõrgud, trepid ja liftid. Ka metallkapslid toodi juba täiesti valmina ja viimistletuna ehitusplatsile. Ühes metallkapslis oli juba olemas kõik eluks vajalik: voodi, tool, riidekapp, san.sõlm, väike pliit, telefon, televiisor, kirjutuslaud, lauaarvuti jms. Hoone monteeriti 30 päevaga.

R/betonelementidest elamu Montrealis

Metallkapslitest elamu Tokios

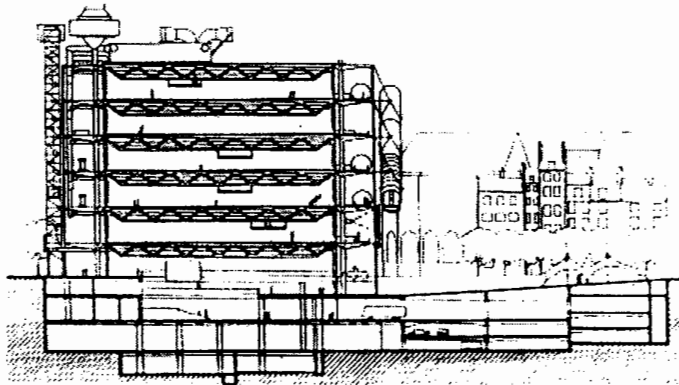
t e h n i t s i s m oli ilming, mida võib kohata siin-seal 70-ndate aastate arhitektuuris.

Tehnitsismi puhul on hoone konstruktsioonid, sisseseeded ja teised tehnilised seadmed ühtlasi ka dekoratiivseteks elementideks. Tihti kohtab eredalt värvitud paljaid konstruktsioone, massiivseid korstnaid jms. Hoonete ilmet kujundavad tihti õhutorud ja tehniliste seadmete detailid. Vaideldamatult on parimaks näiteks

GEORGES POMPIDOU nim. KULTUURIKESKUS Pariisis 1975-77

autorid arh. Renzo Piano ja arh. Richard Rogers

Idee pärineb 1969 –st aastast toleleagself presidendilt G.Pompidoult ja projekti saamiseks korraldati rahvusvaheline konkurss. Hoone on kuuekorruseline ehitis, milles kogupinda 100000 m². Kõik kandelemendid on viidud välisseinast väljapoole. Nii sees kui väljas on näha kõik metallkonstruktsioonid ja tehnilised kommunikatsioonid, mis on ka kõik värvitud eredate erinevate värvidega vastavaklt funktsioonile. Läänefassaadil on välja toodud korruseid ühendav diagonaalselt kulgev eskalaator. Paljud ruumid kultuurikeskuses on transformeeritavad vastavalt vajadusele. Suurest hoonest võib leida mitu kauplust, näituse –ja tantsusaale, kunstimuuseumi, lilleturu jne. Hoone all on 3 korrust garaaže.

G.Pompidou nim. kultuurikeskuse lõige

p o s t m o d e r n i s m on suund, mis tekkis 70 –ndate aastate arhitektuuris reaktsioonina seni kasutusel olnud funktsionalistlikele ilmingutele, asjalikule ja kainele tehnitsismile ning omalaadsetele ekspressionistlikele ehitistele (Ronchamp'i kabel, Kennedy nim. lennujaam, Sydney ooperimaja). See on suund moodsas arhitektuuris, mille juures kasutatakse nii tervikhoone kui selle osade juures jälle kord elemente ja ehitusvõtteid möödunud aegade arhitektuurstiilidest. Postmodernism kasutab kõike: rahvalikku ja rahvusvahelist, kohalikku ja mittekohalikku. Selles peitub ka nimetatud arhitektuurisuuna jõud ja nõrkus, sest meisterlikul käsitlusel sünnib hea tulemus, mis sulab konteksti, aga samas võib ka sellest täiesti välja langeda.

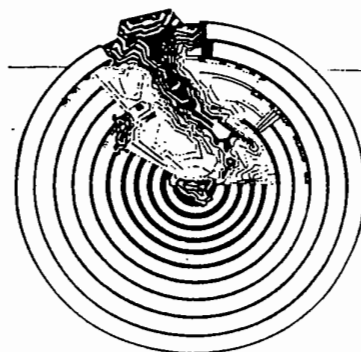
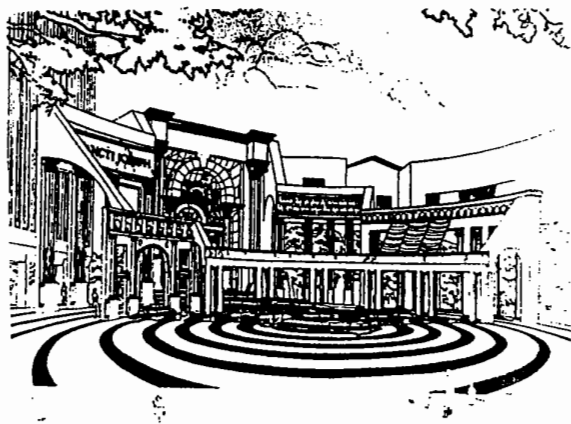
Üks peamisi postmodernismi propageerijaid ja kaitsjaid on inglise arhitekt **Charles Jencks**

Postmodernismi näiteid:

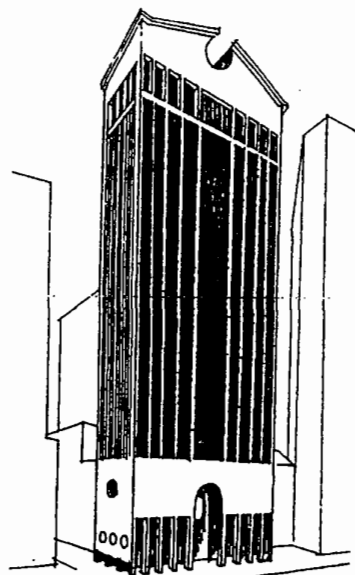
ITAALIA VÄLJAK New Orleans`is USA –s 1977 arh. Charles Moor

Elamukompleks JÄRVEKAARED Pariisi lähistel

Adm.hoone New-York`is 1983 arh. Philipp Johnson

Itaalia väljak New Orleans`is 1977 plaan ja vaade
arh. Ch. Moore

Admin. hoone New-York`is 1983
arh. Ph. Johnson

Hoone alaosa kujundamisel on kasutatud renessanssiaegset Pazzi kabelit

A Brief History Of The Pritzker Architecture Prize

[History of the Prize](#)

[The Evolution of the Jury](#)

[Television Symposium Marked 10th Anniversary](#)

[National Building Museum Honors the Founders
of the Pritzker Architecture Prize](#)

[Return to Home Page](#)

History of the Prize

The Pritzker Architecture Prize was established by The Hyatt Foundation in 1979 to honor annually a living architect whose built work demonstrates a combination of those qualities of talent, vision, and commitment, which has produced consistent

PRITZKERI PREEMIA

on asutatud 1979. a. **HYATT FOUNDATION**´i poolt iga-aastase lugupidamise märgiks elusolevale arhitektile, kelle töö on kombinatsioon kvaliteedist, andest ja nägemusest, mida võib pidada oluliseks kaasa-aitamiseks inimkonna humaansusele ja keskkonna säilitamisele läbi arhitektuuri.

Preemiat on tihti iseloomustatud kui “kõige prestiižemat arhitektuuri autasu” või kui “**arhitektuuri Nobelit**”.

Auhind sai oma nime Pritzker´i perekonna järgi, kes tegeleb rahvusvahelise äri ja kelle peakorter asub Chicagos. Pritzkeri perekond on kaua aega olnud tuntud oma toetuse poolest haridusele, religioonile, sotsiaalsele heaolule, teadusele, meditsiinile ja kultuurile. Jay A. Pritzker, kes asutas preemia koos oma naise Cindyga, suri 23. jaanuaril 1999.

Hyatt Foundationi presidendiks sai pärast isa surma vanem poeg Thomas J. Pritzker. Ta selgitab: “Et meie perekond on innukas arhitektuurihuviline, ei ole üllatav. Oleme põlised chicagolased, kes on algusest peale elanud pilvelõhkujate sünnipaigas. Siin paikneb terve hulk arhitektuuri legendide nagu Louis Sullivan, Frank Lloyd Wright, Mies van der Rohe ja paljude teiste ehitatud hooneid. 1967. a. ostime poolelioleva hoone, millest sai ATLANTA HYATT REGENCY. See kõrge aatriumehitis oli pööraselt menukas ja sai meie ümber maailma paikneva hotellideketi avasignaalsiks.

Kui Chicago arhitektuur oli meid ette valmistanud arhitektuuri tunnetamiseks, siis meie töö hotellide projekteerimisel ja ehitamisel veenis meid selles, et arhitektuuril võib olla mõju ka inimlikule käitumisele. Kui 1978. a. pöörduti meie poole ideega austada elavaid silmapaistvaid arhitekte, olime kohe nõus. Ema ja isa uskusid, et preemia on tähendusrikas seetõttu, et ei too mitte üksi esile suurepäraseid ühiskondlikke ehitisi vaid on ka inspiratsiooniks loovisikutele ning suurendab arhitektuuri professionaalsust.”

Nii mõnedki Pritzkeri preemia protseduuridest on korraldatud Nobeli preemia eeskujul.

Pritzkeri preemia laureaadid saavad **100000 \$ suuruse auhinnasumma** ja alates aastast 1987 ka **pronksmedali**. Ennem seda kingiti igale laureaadile Henry Moore´i skulptuur.

Preemia määramisõigus on aktsepteeritud kõikide riikide poolt. Auhind määratakse sõltumata rahvusest, rassist, tõekspidamistest ja ideoloogiast.

Nominandi nimetamise protseduur jätkub aastast aastasse, lõppedes iga aasta jaanuaris. Pärast protseduuri lõppu arvatakse esitatud nominandid automaatselt nimistusse, kus on juba üle 500 nime rohkem kui 47 maalt.

Lõpliku valiku teeb rahvusvaheline zürri salajasel nõupidamisel ja hääletamisel.

[http:// www. pritzkerprize.com/main.htm](http://www.pritzkerprize.com/main.htm)

PRITZKERI PREEMIA LAUREAADID

1979	Philip JOHNSON	USA
1980	Louis BARRAGAN	Mehhiko
1981	James STIRLING	Inglismaa
1982	Kevin ROCHE	USA
1983	leoh Ming PEI	USA
1984	Richard MEIER	USA
1985	Hans HOLLEIN	Austria
1986	Gottfried BOEHM	Saksamaa
1987	Kenzo TANGE	Jaapan
1988	Gordon BUNSHAFT	USA ja
	Oscar NIEMEYER	Brasiilia
1989	Frank O. GEHRY	USA
1990	Aldo ROSSI	Itaalia
1991	Robert VENTURI	USA
1992	Alvaro SIZA	Portugal
1993	Fumihiko MAKI	Jaapan
1994	Christian de PORTZAMPARC	Prantsusmaa
1995	Tadao ANDO	Jaapan
1996	Rafael MONEO	Hispaania
1997	Sverre FEHN	Norra
1998	Renzo PIANO	Itaalia
1999	Sir Norman FOSTER	Inglismaa
2000	Rem KOOLHAAS	Holland
2001	Jacques HERZOG ja Pierre de MEURON	Šveits
2002	Glenn MURCUTT	Austraalia
2003	Jørn UTZON	Taani
2004	Zaha HADID	Iraak
2005	Thomas MAYNE	USA
2006	Paulo MENDES da ROCHA	Brasiilia

Portrait of Zaha Hadid by Steve Double

[Click here to download high resolution image.](#)

Click Save and rename file with an ".EPS" extension.

[Back to top](#)

For publication on or after Monday, March 22, 2004

Zaha Hadid Becomes the First Woman to Receive the Pritzker Architecture Prize

Los Angeles, CA—Zaha Hadid, an Iraqi born British citizen has been chosen as the 2004 Laureate of the Pritzker Architecture Prize marking the first time a woman has been named for this 26 year old award. Hadid, who is 53, has completed one project in the United States, the Richard and Lois Rosenthal Center for Contemporary Art in Cincinnati, Ohio; and is currently developing another to co-exist with a Frank Lloyd Wright structure, the Price Tower Arts Center in Bartlesville, Oklahoma.

Her other completed projects in Europe include a fire station for the Vitra Furniture Company in Weil am Rhein, Germany; LFone/Landesgartenschau, an exhibition building to mark the 1999 garden festival in that same city; a car park and terminus Hoenheim North, a “park and ride” and tramway on the outskirts of Strasbourg, France; and a ski jump situated on the Bergisel Mountain overlooking Innsbruck, Austria.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. EESTI ARHITEKTUURI AJALUGU, Tallinn 1965.
2. V.Vaga ÜLDINE KUNSTIAJALUGU, Tartu 1937.
3. ANTIIGILEKSIKON, Tallinn 1985.
4. J. Kingi SEITSE MAAILMAIMET, Tallinn 1996.
5. EESTI ARHITEKTUUR 1-2, Tallinn 1993, 1996.
6. T. Masso 100 EHITIST, Tallinn 1983.
7. R. Zobel TALLINNA LINNAMÜÜR, Tallinn 1996.
8. EESTI ENTSÜKLOPEEDIA 1-9, Tallinn 1985-1996.
9. Máté Major GESCHICHTE DER ARCHITEKTUR 1-3, Budapest 1974-1984
10. H. Kürth, A. Kutschmar BAUSTILFIBEL, Berlin 1984.
11. H. Baier STILKUNDE, Leipzig 1988.
12. BAUKUNST IN FÜNF JAHRTAUSENDEN, Stuttgart 1975.
13. DER GROSSE BROCKHAUS 1-12, Wiesbaden 1977-1981.
14. ARHITEKTURA GRAZDANSKIH I PROMŐŠLENNŐH ZDANIJ viies köites
TOM I N. F. Guljanitski ISTORIJA ARHITEKTURŐ, Moskva 1984.
15. L Volkov ARHITEKTURA SOVETSKOI ESTONIJ, Moskva 1987.